

ŠUMARSKI LIST.

Br. 2.

U Zagrebu dne 1. travnja 1877.

God. I.

Kras hrvatske krajine i kako da se spasi, za tiem kraško pitanje uploške.*

Izдало

c. kr. gl. zapovjedništvo u Zagrebu k jednu zemaljska upravna oblast hrv.-slav. vojničke krajine, napisao Josip Wessely, glavni nadzornik državnih imanja i dosl. ravnatelj šumarske akademije.

Prvi dio.

Pametovka i piedlozi.

I.

O krasu u hrvatskoj vojničkoj krajini uploške.

1.

Uvod.

Kras ili krš, što ga treba opet zaploditi, te komu je ponajpače taj spis posvećen, onaj je, prema sinjemu moru oborit, malne posve pustošan kraj zemlje kakvih 9 četvornih miljâ, što uzduž mora zasiže negdašnjom ogulinskom, otočkom i ličkom pukovnijom te koji

* Da se sveoboj želji štovanih čitatelja doskoči, zaključio je upravljujući odbor hrvat.-slavon. šumarskoga družtva u svojoj redovitoj sjednici dne 17. ožujka t. g. predstajeće izvrstno dielo u njegovom cijelom sadržaju u šumarskom listu objasiti, u koju svrhu je e. kr. glavno zapovjedništvo u Zagrebu kao krajiška zemaljska upravna oblast visokim odpisom od 23. ožujka t. g. Predsjed. br. 292 na molbu odbora patisak diela blagohotno dozvolile. Odnosni zemljovid o krasu podnjeti će se u svoje vrieme kasnije.

se zove „primorskim krasom“. U drugom redu ide se i za tim, da se obustavi već nastalo ogolećivanje iza krasa nalazećeg se plodna gorja, zaliežućega 140 milja u spomenutih pukovnijah.¹

Svaki poznavalac prirode zaključit će u prvi mah, što kronike a i mjestimice nalazeće se ruševine svjedoče, da se je cieli primorski kras nekada veselo zelenio najpače šumom, kao što se sada zeleni najveći dio gorja iza njega. Zna se dapače, da je opustošivanje po donjem kraju započelo tek u srednjem veku a po srednjem i gornjem kraju istom u 17. i 18. stoljeću, danas pak gledamo sami svojima očima, da, kako i zašto gola pustoš sve postupice otimlje mjesto sočnu i zelenu busenju a ponajviše hladovitoj šumi.

Ne bi li tu nevolju odstranili, bezdvojbice prvi bit će nam posao točno iztraživanje pravih uzroka nastaloj strahovitoj prekretnji.

Iz tih kobnih uzroka jedni poliežu od tla i podnebja i nepromjenljivi su, a drugi su promjenljivi podliežući od slipe i bezobzirna ljudskoga djela i nedjela.

Očivjestno trebat će sve uzroke ogolećivanja potanko na um uzeti, kad se stanu udešavati kraške radnje; ali, dočim se hotice ili nehotice sprijateljiti valja s nepromjenljivimi uzroci, jer ih dakako ne možeš ukloniti, morat ćemo od ljudi poliežuće uzroke što bolje možemo, a donekle bezuvjetice i podpunoma odstraniti.

Pošto uzroci prvoga reda poglavito u tehniku kraškoga zaplođivanja u velike zasiecaju, to će ih istom u V. razdjelu, a uzroke drugoga reda nam a h razjasniti tiem temeljitije, što se samo na njih uhvatiti može pravi temelj upravnim mjeram, što ih treba udesiti.

2.

Kras u hrvatskoj vojničkoj krajini, poviest mu i stanovnici.

Često je rečeno i u knjigah napisano, da su stari Rimljani, Turci i Mletčani stvorili one strašne pustoši, koje danas primorskim krasom zovemo, budući su izposiecali ondje postojalu goru, da od nje grade svoje brodovlje, svoje tvrdjave i gradove. Ele oni su u toliko krivi ogolećivanju, u koliko je ovo istom onda nastati moglo, pošto su oni goru posjekli; ali pravim uzrokom nevolji nije bila ta sječa, kao što primjerice današnja sječišta ne uništavaju šuma naših na-

¹ Kras hrvatske vojničke krajine dopire do duše do susjedne slavenske pukovnije; ali se ja niesam obazirao na taj mali okrajak krasa, jer za ovaj put mogu predviđati statistiku samo po cijelih pukovnijskih okružjih.

prednih zemalja. Dapače ne bi bilo trebalo onda još ne rođene vještine šumskih gospodara, kojim je ta vještina profesijom, da se ogolećivanje zapričeći; samo je trebalo ne priečiti prirodi brižna nastojanja, te bi se posjećena šuma tiem sigurnije bila pomladila, jer je to bila nejednovrstna i takova gora, koja se iz panjeva i žila lako pomladjuje.

Nije posjeka starogorice, poput prašumske, tomu kriva, što su iza nje još zelene bivše strane sve po malo ogoljele, već je krivo ono, što je iza posjeke sliedilo, što rastućim razmjerom neprestance i dan danas poglavito biva. Recimo u kratko: ne ograničena, ni za budućnost ne mareća poraba paše, to je onaj demon, koji je opustošio strane, pošto je na njih nestalo hлада od velike gore; da, kriva je tomu paša, uništajuća samu substanciju tla, koja je opustošila i druge zemlje uz jadransko i crno more.

Po tom je dakle stanovništvo sámо upropastilo svoju domovinu i budućnost unučadi. Varao bi se pako, tko bi to izpričavao tiem, što kriveci toboze niesu znali za posljedice svoga nedjela. Još i danas vidimo jasno po onom, što se posvuda sbiva, koji su povodi tomu nedjelu. Dočim krajšnik, jedva manje od drugih krašana, posvema oprezno obradjuje svoju vlastitu krševitu zemlju te se često čuditi moraš njegovoј marljivosti i zamjernoј vještini, kojom svoj kukavni krš poboljšava, pustoši on k jednu bezobzirce one zemlje, koje su po nesreći obćinske ili državne i na kojih mu pripada pravo drvarenja i paše. Svakdje ćemo u krajini, kao i drugud po krasu, naići usred goleti na bujne oaze, koje se naprema tužnoj okolici jasno iztiču, a tlo im nije ni malo bolje od onoga oko njih. Puste su goleti ne uredjena obćinska a ona svježa oaza ne obterećena posebnička svojina.

Zašto dakle seljak, braneći toliko napredno svoju imovinu, navljuje toli varvarski na obćinsko zemljište, premda znati može, da će se tako obćinska imovina bilo kad uništiti i da će tiem ako ne svojoj, to ipak nahuditi budućnosti potomstva?

Za cielo čini on to s kukavnoga koristoljubja, koje ušutkuje dužnost ljubiti bližnjega, i samo s brige za današnji dan, kojom se iztiču slabo napredni narodi.

Svaki pojedini žuri se od obćinskoga dobra, što može, obrnuti u svoju korist, jer se boji, da će ga drugi preteći. Pri tom ne mari čuvarno postupati, ni štogod uraditi, da bude bolje obćinsko zemljište, jer ta muka ne bi njemu, već bi obćini u korist bila, a obćina *

je njemu poput tudjinka, on se smatra samo nezamjerenom česticom te zajednice.¹

Mar za občinu u zemlji našega spisa nije se valjda mogao razigrati tiem manje, što u občinskim poslovi do jučerašnjega ukinuća vojnoga krajiskoga sustava nije odlučivao odbor, izabran iz občinara, već predpostavljeni im čestnici uprave. Pa kako da nebriga za budućnost, običajna svakomu surovu narodu ne prevrši ondje, gdje se je vlada u svaku ruku skrbničtvom namećala, ali i uz to izdašno u pomoć pritjecala u nestasici od vajkada.

Pa sve te hrdjavštine narodnjega značaja uspievahu najbolje na nesrećnom krasu! Najmanje je mogla volja za občinskom koristi oživljeti i osokoliti se, gdje občina nije zajednica blizih si suselaca, već samo svota razdalekih zaselaka na grdnoj prostorini, do kojih nema ni pravih putevâ, te su tako dvostruko razlučeni, a ljudi se jedva i poznaju, a kamo li, da im je stalo do kakve zajedničke koristi. Pa kako da tuj občinari uzmu mariti za občinsku zemlju, kad predjašnja uprava nije ni dospjela, da prenese medje občinske sa tlovida na pravo tlo? S toga nitko nije smatrao tako zvane občinske pašnike imovinom koje stanovite občine, već gotovo ničijom, jer je svakomu bila prosta i poraba i zloraba.

Pa zar je mogao primorski krašanin, osiromašujuć od desetka do desetka godina gotovo do prosjačtva, pomariti za što drugo nego li za svakdašnju koricu kruha? Od kako je sveta i kuda je širom i diljem pukao, svagđe nužda mienja zakon, nužda nigdje ne štedi občinskoga dobra, nužda se ne brine za budućnost.

Ali ne smemo dosadašnje nehajstvo za tolike naopakosti odviše zamjerati toj zemlji! Zar niesu najnaprednije države gotovo do nekidan trpljeli dapače svojski branile takovih napredku neprijaznih zemaljsko-imovnih napremica; zar niesu zatočnici napredka istom prije dvadesetak godinâ spoznali, da su te napremice ubitačne; zar ne hvalimo danas Njemačke pripisujući joj uzorništvo agrikulturnoga zakonodavstva, što je — čujte — istom sad na vrat na nos navalila, da prema duhu vremena preinaći ostarjele, negospodarske vrsti zemaljskoga vlastničtva??

¹ Gdje se ne dâ zatrti plodovitost zemlje, ondje, ajde, neka ne bilježe na rovaš objestno uživanje občinskoga dobra, jer tuj občina samo neku korist kvaruje, dočim se substancija ne oštećeće; ali na krasu, gdje se i predmet uništaje, ondje treba zloudesno uživanje občinske imovine drugačije na um uzimati.

Vidimo jasno, da je takovo prvo bitno zajedničko uživanje zemalja posljednji ostatak sredovječnoga feudalizma, koji je duhu one prošlosti odgovarao, ali već ne pristaje u naše doba civilizacije, koja zahtieva vrednoću i slobodnu samoradinost pojedinoga čeljadeta i koja dopušta samo one zakrate, koje su prekorubnim (absolutnim) uvjetom obstanka ljudskom družtvu i državi, ili kojim se pojedinci sami podvrgnu, dragovoljno udruživ se, da se laćaju gospodarskih podhvata.

Po svem tom izilaze nekrive i sve oblasti naših kraških priedjela, premda je baš ovdje orijaška veličina občinske zemlje i opustošbe, kojoj je krivo obće pravo drvarenja i paše, najpodobnija bila otvoriti oči krmilarom države te vodjam i nosiocem jasnog mnenja ob občenitoj štetnosti tih pravnih formâ.

Ali vratimo se poviedati poviest primorskoga krasa, kojoj smo rezultate u neku ruku unaprije iznijeli na vidjelo.

Kad se je na izmaku srednjega veka narod stao većma naseљivati po primorskoj vojnoj krajini, gdje izim nekojih mesta na obali nije bilo gotovo ni žive duše, onda današnji kras nije bio goletan, već je na njem, kako je dokazano, bila ponajviše šuma i dopirala je dijelomice tja do morske obale.

Novoseoci, kršćanski uskoci iz Turske, bijahu kao i starosidioci surov a nipošto „nedužan pastirski narod.“ Takvi su bili i potla, jer ih nitko nije silio, da se svoga predjašnjega života okane; dapače bojak bijući s Turci, koji su svejednako navaljivali k sinjemu moru, ne mogoše se prihvatiti ratarstva, već ih sve prilike nagnaše, da se poglavito bave stočarstvom i da o njem živu. Po godišnjih dobab dođuše mienjajući pašišta, morahu ipak ti stočari ponajpače poboravljati na primorju, položitu prema moru, na današnjem primorskom krasu, gdje je iza posjećene bjelogorice ponarasla bujna trava i gdje je sa blažijega podnebja dulje trajala paša, doćim je paša po visočinah u gustoj, tankovitoj crnogorici samo ljeti vriedila; morahu ondje boraviti, jer im je valjala morska obala, da mogu zamjenjivati svoje jedine proizvode, stoku, kožu, i nešto drva za žito i za takove stvari, kojih si niesu sgotavliali sami; napokon morahu ondje boraviti, jer se na obali niesu bojali navalâ hajduka iz Turske, štono onda bješe učestala.

Da je medju stokom već u prvi mah najviše koza bilo, tomu bijaše povodom sama narav pašišta, poglavito grič i šuma, gdje koze najbolje napreduju brsteći pupoljke i lišće te idući i penjući se za tom krmom ma koli daleko i visoko.

Kako je taj selilački narod „junakovao i hajdukovaо“, tako je dabome mislio i osjećao, pa tako je gospodario i živovao posvema na varvarsku. Ma da i niesu ti krašani još i dan današnji preko vrha prvobitni, mogla bi se ipak ta njihova narav razabratи iz spisova poviedajućih, što se je i kako se je onda sbivalo. Muževi bijahu spremni i jaki podnosići najveću oskudicu a braneći svoje ognjište i četujući vični uztrajati naporom te „postajati na strašnu mjestu“, ali, kad bi nastali dobri dani, sjedi dangubiti i trošiti, a sirote žene neka marljivo teku i neka se brinu za svakdašnji krušac. Gdje je trebalo biti vazda na oprezu te bojak biti s neprijatelji i puškarati se s turskim hajducima; gdje se je na tom braniku moralо samotovati i nedružit se s ostalim naprednjim svietom, tuj nije mogla civilizacija zadahnuti množinu. Sama je vlada istom u 17. stoljeću i to samo vojničkim sustavom i velikom novčanom pripomoći mogla dokopati se neke male moći, da gospoduje tim ljutim prkosnikom.

Uz takve okolnosti nije moglo uljudjujuće ratarstvo oteti mah tem manje, što je kakvoča tla na mnogo mesta bila nepodobna mekoćenju; a ob obrtih, koji bi udobroćudili naraštaj, nije bilo ni pomisliti. Bavlјahu se dakle jedinim stočarstvom, temeljeć ga na paši, a uz to vojnikovahu za plaću, hajdukovahu i kradiahuhu goru. Pa i to toli odlučno stočarstvo dotjerivalo se što većma na varvarsku, nije se gledalo, kakva da bude stoka, već samo da je bude više.

Po tom je dakako paša morala postati preštetnom i šumi i zemlji, a koze uzeše harati šumu bez ikakve zapreke. I sbilja pošlo je bilo toli naopako, da je vlada već u sredini 18. stoljeća odlučila bila posvema zatrти koze i da je g. 1764. po previšnjoj zapoviedi sbilja došlo do izvedbe, te da su tisuće koza što poklane što prodane. Ali okolnosti i krajišnici bijahu jači od dvorskoga ratnoga vieča i njegovih organa; ostalo koza još dosta i toliko se zaboravilo na njihovo zatiranje, da ih se je na svršetku prošloga stoljeća u karlovačkoj krajini opet našlo 64.000 glava.

Uza sve to treba na um uzeti, da se način gospodarstva nije nikako promienio a kamo li na bolje okrenuo, dapače da je predjašnja privreda (četovanjem, prodajom gore i palenjem vapna) dan po dan jenjavala, a da se je pučanstvo naravnim pomnoživanjem sve malo po malo potrostručilo te za toliko umnožalo i svoju stoku a naopako po šumu prizaokupilo i veća pašišta.

Ako je paša već u sredini 18. stoljeća, kad je u karlovačkoj krajini na četvornu milju dopadalo samo 940 duša, toliko utamanjiji

vala samo tlo, da je vlada prinukana bila zahtievati zatiranje koza, koliko štetnija morala je izaći ne omedjena paša u novije doba, pošto je broj pučanstva na svakoj četvornoj milji poskočio do 1824 duše i pošto je za stoku trebalo dvostruko tolika paša, kolika je dosle bila. Treba li se tuj čuditi, što na tako zvanom primorskom krasu danaske nema gotovo nikakve šume, koja bi vredila spomena, dočim je g. 1756. ondje još takovih šumâ bilo, da su se na zahtjev „tršćanske komercijalne intendance“ izkazali milijuni stabala; te dočim su još na početku našega stoljeća u nove zemljištnike mogli napisati tisuće rali šume? Nemoramo li to namah shvatiti znajući, da su krajišnici sami uza sve ni malo ne jenjalo pregnuće, kako bi se većma okoristili pašom, ipak u najnovije doba smanjili svoju stoku, jer je ogolećivanje pašnika toli mah otelo, da, premda su pašnici veći postali, ipak ne dostaju, da nekadašnju množinu stoke samo od gladi sačuvaju, a kamo li da ju zasite?

Doista nam se nije čuditi, što uza takove sdvojne napremice ondje, gdje se je nekada zelenila šuma, danas poput utvore strši postupice postala pusta golet.

Pa pošto se ništa ljudski nije uradilo, da se uvede umno ratarstvo i stočarstvo, i pošto se nije obrtna radinost zametnula, da bude narodu novi izvor privrede; pošto se je dapače izdašnjim gradjenjem drumova; tih glavnih fizičnih nosilaca kulture, do juče oklievalo, to nije nikakvo čudo, što je i danas u hrvatskoj primorskoj krajini sve onako i isti onaj najniži stepen kulture, koji je bio prije dvjesti godina uz tu jedinu razliku, da se je pučanstvo dosle potrostručilo, da je ondje puno veća sirotinja zavladala i da je sve ono primorje sâm pusti goli kamen, koji se poput strašila daleko preko mora bieli i bideć spominje grehove naših predaka."

Da, da! Ni temeljnih uvieta kulture nema u te daleko zaostale svjetine, nema vjere u to, da što vriedi ta kultura, nema dosljednje radinosti, nema samosvojne inicijative, nema pozira na prošlost i budućnost, njoj je to još ciljem, da ništa ne treba, ona žive samo bližnjemu trenutku, a radi samo, jer joj to glad ili stariji zapovieda. Uzporediš li kako je danas i kako je bilo po istinskom poviedanju Auerhammerovu (g. 1807.), to se je jedva toliko okrenulo na bolje, da ne moraš sumnjati, jesu li ti ljudi vrstni napredovati.

A da su sbilja vrstni napredovati, opazio sam sâm na nekih biljezih i činjenicah, bar nitko ne može zaniekati, da hrvatski krajišnik dobro shvaća i zdravo umuje. Ali mi se i to čini nedvojbeno,

da će ta zemlja i narod joj posvema postradati, ako se nastojanje oko poholjšaja prepusti vlastitoj inicijativi naroda, siromaštvom dotle dočerana, da si ne umie pomoći i da ne mari ni za što. Koliko volim samosvojnoj radinosti svakoga naroda, osobito gdje se radi o gospodarstvu, to se ipak ne mogu razkrstiti s mišlju, da samo državna vlast i to energičnim, običnu mjeru daleko nadmašujućim uticajem spasiti može zemlju i narod; samo bi trebalo, da se taj uticaj obavlja visokom inteligencijom, trajnom postojanošću i dobrohotce, da se uspjeha radi prilagodi osobinam naroda, i da se svakojako nastoji, kako će i sâm narod pri tom sudjelovati.

Što smo dosle o zemlji i narodu govorili, tiče se primorskih krašana, Primoraca i Podgoraca. Ali se to isto i u drugu ruku može reći o gorštacih (stanovnicih visočina). Ne gledeći na to, da ih ne možeš svagda točno razlikovati, jer mnoge obitelji spadaju ovamo i onamo, razlikuje se pravi gorštak donekle svojom imastrinom, bar je manje siromašan, nije onakov nemarnik i zamazanik; a samo na krasu postalo je prosjačenje zanatom.

Sliedećimi iz 2. diela izvadjenimi podatci pokazat će se brojimice položaj zemlje, kakov je sada, i obistinit će se ono, što prije rekoso.

Gorje ili visočine toga priedjela, o kom govorimo i koji sav zalieže 149 četvornih milja, zapremaju 140 milja toga prostora, a prosjekomice ima sad na svakoj milji 1585 duša. Oranice i nešto vrtova ima 15., ali se je neki dio već izrođio te se već ne ore a četvrti je dio na ugaru i prielogu, livada ima samo 6.₆ a šume 38 postotaka zemaljske površine. Naprotiv je 20 postotaka loših pašnjaka ili ledinâ a 19 postotaka posvemašnjega nerodika. Plodnoga tla imade dakle zajedno sa šumom 60 postotaka ondješnje zemaljske površine, dočim je 39 postotaka one pustoši, koja se poglavito zove krasom.

Na milju zemlje dodje po uredovnih popisih prosjekom 86 glava konja, 430 glava goveda, 940 glava ovaca, 380 glava koza i 85 glava krmaka; zna se pak, da je dobrih godina prava množina pojmenice ovaca i koza mnogo veća.

Na posve pustom, tako zvanom primorskom krasu, gdje nema nikakve šume, i koga srećom ima samo 9 milja površine, ima samo oranice 3.₄, livada 3.₇ a vrtova 0.₂, plodne zemlje nema dakle više do li maljušnih 7 postotaka površine, dočim su 93 postotka pusta

golet. Pa ipak ima na tom grozovitom kraju svieta na milju 5420 duša, a gospodari su sami po uredu popisati dali 130 do 170 glava sitnih kopitara, 460—500 kržljavih i mršavih goveda, 1000—1500 najprostijih ovaca, 620—1030 koza srednje bagre i 25—30 mršavih krmaka, koji će se brojevi iza poštati i gladnih godina, s istinom sudarati, ali, čim bolje godine nastanu, puno veći biti.

Svaki će se pametan čovjek, uzev na um, da se krašani ni obrtom ni trgovinom ne održavaju, samo po navedenih brojevih dojetiti, koliko slabo ondje zemlja hrani svjetinu, kakov je to kukavan život na primorskom krasu, gdje bi sve po dvie rali one iztrošene zemlje imale kruhom preraniti sedmero čeljadi. U istinu život je tih neukih Podgoraca i Primoraca težak i pust kao što je i kras, te još kukavniji, nego li bi imao biti, jer ne umiju umilovati, već samo kojekako pognojiti svoje sićušne njivice, a svoje najveće blago, svoju stoku zanemaruju, te im okršljavā i prečesto od gladi skapava.

Pa zašto je taj dio carevine toliko nazadan, mjesto da poput ostale Austrije proizvodljivošću i blagostanjem napreduje? Očito s toga, što se je pučanstvo umnožalo, a naobrazba i narodno gospodarstvo nije se gotovo ni s mesta pokrenulo, dakle ni sredstava moglo namicati, da o njih žive pučanstvo, koje se je postupice potrostručilo.

Ne možemo tajiti, da je vojnička uprava zemlje tomu nazadku u velike kriva, premda je istina, da ne bi sve okrenulo bilo toliko naopako, kad ne bismo tuj stajali na toli pogibeljnem kraškom vapnu, to jest, na takovu tlu, koje svagdje, gdje ga ima, povod je velikim neprilikam.

Varao bi se, tko bi htio taj zanemarak u grieħ upisati samo toj okolnosti, što je uprava zemlje bila vojnička. Pogledajmo tamo na dalmatinski i na istarski kras, pa će nam zabiljeti malne još golije i pustije klisure; zagledat ćemo ondje jedva manje siromašno pučanstvo, pa ako je sviet onuda naobrazbom malo napredniji, to se ima zahvaliti samo onim preuljudjenim zemlje gospodarom, iza kojih je austrijsko gospodstvo sliedilo. Vojnička je uprava na hrvatskom krasu štošta uradila i još više pokušala, ne bi li se narodno gospodarstvo podiglo i zatiranje šume zapričešlo; pa što joj se zamjeriti može, zašiljili bismo u ovaj stavak: što je godj učinila, bilo je sve još pre malo.

Ali neka ni naša vlada ni naši narodi odviše ne žale, što su onolikoj nevolji dali, da se na krasu udomaći ili što su ju ondje

stvorili. Sve su europejske države, gdje ima krasa, i najnaprednije izmedju njih visokouglene sukrivnice Austriji.

Promotrimo uploške poviest vanjskoga razvitka naše zemaljske kruglje, pa će se ta poviest po svoj prilici dati u ove besjede sabrati: „I za pustošenja napredak.“ Za cielo svi narodi i najnapredniji započeše malne svagdje vaditi korist iz šume bezobzirce harajuć, što je priroda bez ljudske pomoći stvorila; vriednost šume i da ju treba čuvati i podizati osjetiše istom onda, kad ju nemilice i bezumice poharaše, al onda u podizanje ulažu trošak, koji daleko nadmašuje momentanu korist, što su ju opustošbom postigli. Samo je jedan i to njemački narod sjajnom iznimkom toga tužnoga pravila, pak je s toga i postao izumiteljem i učiteljem šumskoga gospodarstva svemu naobraženomu svetu. Pri tom žalostnom opustošivanju šuma nesreća je samo to, što na toliku obsegu, koliki je onaj primorskoga krasa, ni orijaška snaga današnjih kulturnih sredstava ne dostaje, da se ono posvema popravi, što se je nekada sagriešilo. Kolikom sljepoćom može negledati na šume i takov narod, koji je svojom mudroćom na glasu, to se vidi na hrvatskih susjednih zemljah, u Dalmaciji i Istri. Tu je negda oholi lav svetoga Marka gospodovao i zemlju podigao u neku ruku do zamjerne visine kulture, koje se tragovom još i danas čudimo. Pa se je ipak kras u spomenutih zemljah stvorio još za mudre i prosvjetljene vladavine mletačke, te je u velike grdniji i groznički od krasa u vojnoj krajini, tlo se posvema obezplodilo, a narod u toliko osiromašio, da ne može inače, van izvanrednimi sredstvi a i timi jedva posvema osiliti.

3.

Bližnje posljedice ogolećivanja u hrvatskoj krajini.

Negda kitnajsto, prema moru oborito pogorje, kakvih devet milja veliko — opušcelo je posvema, ima ga 8.₄ milja kamenite pustoši, a 2.₁ su milje golih golcatih stiena, gdje malne ni jedina travica ne raste. Po tom su 22.500 duša naroda zaprosjačile i toliko na najdonje grane spale, da se bez najizdašnije državne pomoći od propasti nikako spasiti ne mogu.

Visočineiza primorskoga krasa stoje puno bolje; velika im i ravna korita, kojih ima kakvih 33 $\frac{1}{2}$ četvornih milja, plodna su i dobrostojeća poput ostale Hrvatske; ipak su 23 milje toga gorskoga priedjela postale manje više kršem, a mjestimice i goleću. S toga,

što taj gorski kras nije sglobit, već što po njem ima i plodne zemlje, niesu ni stanovnici gorskoga kraza toliko osiromašili; ali je i ovdje opustošba umanjila izvore prehrane istim omjerom, kao i na primorskem krasu.

Ali nije obezplodba tla jedina posljedica opustošivanja; ima još i druga posljedica, a to je zloglasna bura, omjerice prema svojoj sili i duljini trajanja opasna i štetna obradjivanju zemlje, obitavanju ljudi i svakomu prometu, a to je po primorskih stranah hrvatske krajine u toliko osilila, da tanahniji nasadi na primorju mjestimice već ne mogu uspievati, da se brodovi duge plovitbe čuvaju morlačkoga kanala, da se obustavlja brodarenje uz obalu po više nedjelja, napokon da se potroštuće po bilje štetno osoljavanje uzprskanom omajom od morskih valova na sučeonih dalmatinskih otocih.

Istim pravom pripisuje se posvemašnjemu ogoljaju toga kraja, što ljeti na krasu za čudo sve manje daždi i to veća suša nastaje.

Po tom je označena samo gotova bieda. Sa svom sigurnošću mogu pako pridodati, da ogoljivanje silno mah otimlje i da će kras i krašani posvema po zlu proći, ako se ogoljivanje ne obustavi, da će se uza to i ono 79 milja visočina iza primorskoga kraza u zō čas takovom pustinjom pretvoriti, kakve onđe već imadu 23 milje, bud je za cielo, kako ovdje, tako i onđe pod površinom opasan krševit vapnenac.

Dokazi tomu opisu, razjašnjaj i pobliža oznaka nabrojenih činjenica može se razabratи iz poglavja, koji sačinjavaju drugi dio ovoga spisa.

II.

Zaplodjivanje primorskoga kraza.

4.

Razlog, težkoća i obseg zaplodjivanja primorskoga kraza.

Nije samo težko pretvarati kamenite pustoši u plodnu zemlju, već to i mnogo stoji. Koliko bi obdržavanje šume na krasu i izmetalo, da nije šuma i plodna površina posve uništena, toliko eto znamo za stalno, da zagajivanje kraza ne bi bio dobar financijalni posao. Uložena glavnica izmetala bi vrlo slabe kamate, kad bi se na svaku ral 30 do 60 st. i više potrošilo, da se zasadи šuma, koja bi si sama imala istom stvoriti gornju zemlju i koja bi s toga tekar

iza nekoliko obhodja mogla porasti. Još manje sokolit će nas uspjeh, kojemu bi se nadati mogli od drugih kulturnih načina.

Kad bi se dakle radilo o financijalnom koristnom ulaganju državnoga novca, onda bi se dakako za cieло okanili zaplodjivanja primorskoga krasa. Državnu korist može u hrvatsko-krajiškom primorju razboran čovjek samo ondje osbiljski na um uzimati, gdje su se šume po visočinah dobro ukorienile, te u koliko te šume poslije segregacije budu ne obterećenom državnom svojinom; na primorskom krasu nema o tom ni govora.

Valja li uz takove hrdjave nade podhvati se ipak zaplodjivanja primorskoga krasa?

S važnih razloga velimo, da valja.

Ponajprije imademo na tom tužnom kraju naše inače toli evaće carevine 23.000 duša naseljena svieta, ta sela, njihove oranice i pašnike ne možemo odanle ukloniti a vlada je ipak velika dužnica tomu narodu, jer je obstojali vojničko-krajiški sustav ipak mnogo kriv, što je ta nevolja postala tolika. Za tiem preostaje državi samo desperatna alternativa, da se ili podhvati orijaškoga posla zaplodjivanja sadašnje pustinje ili da pusti, neka nevolja otme mah t. j. neka primorski kras te Primorci i Podgorci posvema propanu, i neka još ogoli velik dio gorâ iza krasa. — Sve kad ne bi brodarstvo i poljodjelstvo na susjednih otocih, ni čast carevine saletice zahtjevala, da se goleti velebitskih strana opet zagaje, to bi samo prva dva navedena razloga davorijom zajekivala, neka junački obavimo taj velik posao!

A može li se taj posao sretno obaviti? Jer ako se ne može obaviti, tko će se osokoliti, da svjetuje to preveliko zatrašanje snage i novca?

Ja sam sâm proučavajući tu stvar često očajavao na pogledu ne brojenih težkoča zaplodjivanja, a što sam se većma u stvar zdubljivao, to su mi se pred dušom veće težkoče nagomilavale. Ali pošto mozgajuće napokon na to naidjoh, da se taj posao izvesti može, to i mogu, ni malo ne oklievajući, svojim dobrim glasom za to jamčiti.

Ali će taj podhvat u svaku ruku biti agrarskim djelom Herkulovim. Već i tehniku moći će savladati samo stručnik, koji je bolji od boljih. Pošto je pako prvi i najpoglavitiji uvjet zaplodjivanju, da prestanu povodi ogolećivanja; te pošto su ti povodi najuže skopčani s gospodarstvom naroda, a ovo s ciljem bićem narodnjim,

to slijedi: da će zaplodjivanje primorskoga krasa naići na puno veću množinu tegoba gospodarske i družtvene naravi. Uzme li se još na um, koliko se polagano vazda i svuda mienja narodni značaj u velike, to već s toga moramo nagadjati, da će uza svu marljivost i čitavo stoljeće minuti, dok se bude moglo ob izdašnom uspjehu govoriti.

Istina je, da prihvativ se zaplodjivanja treba najprije zasadjivati šumu, jerbo su tri četvrtine primorskoga krasa najabsolutnije šumsko tlo, na kom samo šuma može stvoriti koru crnice, kolika treba za sglobito biljsko odieло. A, pošto i ostalo tlo većim dielom ne valja za njivu, šuma pako poradi velike vrednoće drvâ, koju uzduž krasa osigurava morska obala, najbolju korist izmeće, to se može uz puno pravo reći: da je sav kras po naravi opredieljen, da na njem raste šuma, a da je samo tuj i ondje na gdjekom zaravanku ili u dolinici toliko mekušice, da ondje ljudi stanovati mogu, koji se radi trgovine po morskih lukah ili radi drvarenja po sredini krasa naseliti moraju. U ostalom može primorski kras samo onda služiti svomu drugomu zadatku t. j. da ogoljajem gorâ prejako osiljela bura opet jenja, ako poglavito opet u šumu zaraste.

Velê često: „nek se samo izsele krašani, pak će se primorski kras opet sam sobom zagajiti.“

Ali neobziruć se na to, da se izseljaj naroda ne može udesiti zaboraviše širitelji onih besieda, da je tlo sadašnje pustoši lišeno ne samo biljskoga odieła ili busa, već i sve plodne gornje zemlje do kamena pod njom, da dakle ondje nema glavnoga uvjeta nicanju i uzrašćivanju bilja. Priroda bi, da joj nitko ne smeta, mogla do duše i po drugi put stvoriti tu gornju zemlju, ali bi to mogla biti samo manje plodna kora crnice; nekadašnja pako rudna naslaga tla t. j. dragocjenija sastavina predjašnje gornje zemlje nadmašuje već s toga, što se kraško vapno gotovo ni malo ne raztvara, neizmjernu snagu prirode, kad joj nitko ne smeta. Uza to trebalo bi možda tisućâ godina, dok bi se kras sam sobom zagajio.

Po tom, što rekosmo, evo obsega naumljenu zaplodjivanju primorskoga krasa:

„Nek se kras i krašani iz sadašnjega surova nomadstva popnu na puno viši kulturni stepen razumna, obrtom ukrijepljena ratarstva i šumarstva; a šumar-

stvo neka se tako upriliči, da uzmogne maksimalnom polugom biti gospodarstvu, osobito pako stočarstvu.¹

Po tom nacrtu cielega zadatka sudim, da mi je prieći na pojedine dielove podhvata, pri čem će mimoći one dielove, koji se tiču duševnoga napredka i obrtne radnosti, jer mi nije zadatkom o njih razpravljati.

5.

Uredba vlastničtva zemlje.

Pošto se način i kolikoća uticaja, kojim država u vlastničtvo zemlje dirati može, po kakvoći zemlje upriličuje, to sudim, da imam nizu svojih specijalnih priedloga na čelo staviti priedlog ob uredbi vlastničtva zemlje.

Sva zemlja, koju su pojedini stanovnici u oranici, vrt ili livadu pretvorili, platnom obzidali, ili na kojoj su svoje kuće posagradili, imenovana podkućnicom, po obstojećem zakonu podpunom je njihovom imovinom ili svojinom, koja će se već započetom radnjom zemljaričkoga katastra iznovice popisati.

Sbroje li se svi podatci, to je bilo takvih zemalja na početku ovoga stoljeća 6600 rali ili 7 postotaka ciele površine primorskoga krasa, a biti će ih dan danas 7700 rali ili 8 postotaka ciele površine.²

U obsegu tih kućnih zemalja može država samo primjerom i poticanjem i dobrim agrarnim zakonarstvom djelovati, izim kad bi država koju takvu zemlju kupila ili zamjenila.

Pošto ne obterećeno posebničko vlastničtvo redovito najbolje jamči za valjano obradjivanje, to bi se državna uprava u napredak imala držati toga glavnoga načela, da unapređuje prialaz i drugih kulturnih vrsti ili pravije posjednih razreda u takovo vlastničtvo.

¹ Valja nam oporeći kadšto pojavljujuće se mnjenje, da se zaplodjivanje krasa ima udesiti samo obradjivanjem tla ili dapače samo zagajivanjem pustih čistina.

² Nadšumar Malbohan računao je po zemljишtu toga vlastničtva na pravom primorskom krasu:

oranica	3119 rali
livada	3350 „
vrtova	175 „
kućista	7 „
	6651 rali

dakle 7 postotaka ciele površine tega primorskoga krasa.

Najznamenitije su od svih inih toga reda one nepregledne ravnice i neravnice, koje niesu ni kućnom zemljom ni državnom šumom, te koje se dosele zvahu občinskim pašnicima ili pašnjacima, a takovi nit su omedjeni, nit su ljudski katastrovani niti uknjiženi, niti po selih podieljeni, jer je baš najveći dio tih pašnika (90 postotaka) ona zloglasna kamenita pustoš, na kojoj poglavito zaplodjivanju krasa ima najviše povoda i mjesto; sve što se uzradi, mora se najpače na tih pašnicama udesiti.

Kad bi se imale te zlokobne ravnice i neravnice bez prigovora i neposredice po državnoj upravi zaplodjivati, poglavito pako zagađivati, to bi valjalo, da država njim slobodno i razpolaze, t. j. morali bi ti pašnici biti državnom svojinom. Ali kad bi to i bili, to bi vlast pri tom zagajivanju mjesto na pripravnost naišla na vrlo opasan odpor naroda, jer bi se morao zahtevati prestanak paše, koja stanovnikom treba i koju preko mjere ciene, i jer se za neko vrieme ne bi smjela dopustiti nikakva znatnija uporaba toga zemljišta.

Ali občinski pašnici niesu državna imovina.

Nekada je do duše, te još i po temeljnih zakonih od g. 1807. država bila nadvlastnikom svim pašnikom u vojnoj krajini. S toga bi ona mogla bila po 1129. i 1130. §. obč. gradjanskoga zakona sve zabraniti, što upropošće substanciju, mogla bi bila uživajuće občine prisiliti, da ono urade, što je trebalo, da se održi ta substancija; imala je dapače pravo razseliti one občine, koje ne bi ovršile dotične dužnosti.

Žalivože nije se državna uprava poslužila pravom svoga nadvlastništva, dok je još hora bila, ni u toliko, da zapriječi nastavljanje deterioracija a kamo li, da opet zaplodi pustinju.

Dan današnji stoji državno pravo razpolaganja puno gore nego igda, jer je nadvlastništvo temeljnim zakonom od godine 1850. posve napušteno. Po 17. §. toga zakona priedjoše dapače ne samo po ob-

Po starih zemljišnicima imaju tih zemalja u pojedinim satnijah, gdje je krasa i to :

u krmpotskoj satniji ogulinske pukovnije	2595 rali
u sv. Jurjevskoj satniji otočke	3119 "
na primorskoj obali u smiljanskoj satniji ličke pukovnije	870 "
	6584 rali,

Po novom katastru ima :

u krmpotskoj satniji	4487 rali
u sv. Jurjevskoj satniji	4468 "
u smiljanskoj satniji	nije još katastar gotov.

činab uživani pašnici već i one napuštene iz porezne knjige izbrisane zemlje u podpuno vlastničtvo občinâ. Razdjelbu ili prodaju tih zemalja može doduše samo oblast dozvoliti, ali državi ne pripada nikakvo drugo pravo razpolaganja.

Dašto da nije najveći dio primorskoga krasa ništa drugo već opušćela negdašnja državna šuma, takovi dielovi ne mogu se smatrati občinskim pašnicima, makar su stanovnici na njih pasli svoje blago kao i na pravih občinskih pašnicih. Svakojako će ta napremica prečesto povodom biti sumnjaj dapače i razpram o tom, što su ti dielovi (da li su naime občinski pašnici ili državne šume), a po tom će se samo zapreke stvarati toli važnu i prešnu zagajivanju, razpre pako morat će se tekari ili nagodbom ili sudačkom odlukom dokončavati.

U starih zemljističnih iz prvih godina ovoga stoljeća ima občinskih pašnika na primorskem krasu uknjiženo, i to:

u krmpotskoj satniji ogulinske pukovnije	8287 rali
u svetojurjevsкоj satniji otočke pukovnije	6044 "
u smiljanskoj satniji ličke pukovnije	4919 "
	19.200 rali.

Novi je zemljjarinski i zemljistički katastar konstatovao, da ima občinskih pašnika:

u krmpotskoj satniji ogulinske pukovnije	4460 rali
u krmpotskoj satniji občinske šume	401 "
u svetojurjevsкоj satniji otočke pukovnije	12369 "
u svetojurjevsкоj satniji otočke pukovnije občinske šume	3468 "
u smiljanskoj satniji ličke pukovnije još ne konstatovano	?
	?

Izim toga je katastar pronašao krasa, o kom još očekuje viš odluku, ima li ga označiti državnom ili občinskom imovinom. Takova krasa ima:

u krmpotskoj satniji	11532 rali
u svetojurjevsкоj satniji	18111 "
u smiljanskoj satniji	?
	?

Nadšumar je Malbohan god. 1872. naračunao toga pravoga primorskoga krasa u svima trima pukovnjama:

puste najneplodnije goleti	16600 rali
boljih priedjela gdje ima ponešto trave ili griča	46000 "
najboljih komada, gdje ima dobrabno počela podizanju šume	21000 "
	83600 rali.

Uzmu li se na um svi ti podatci, to se pokazuje:

1. Da je već pri sastavbi starih zemljišnika na početku ovoga stoljeća samo onaj dio upisan obćinskim pašnikom, gdje je bilo dosti trave ili griča, da valja za pašu; sva pako ostala pustinja da nije katastrovana ni uknjižena, kao ni državne šume.

2. Da je odonda veliki dio starih obćinskih pašnika posvema ogolio (na ogulinskem krasu gotovo polovica) ali da se je ipak površina obćinskih pašnika opustošenom šumom (više nego li trostruko) povećala.

Kako da se pravo vlastništva glede tih vele zamjeritih priedjela uredi?

Kako ja sudim, ne bi se imali stanovnikom takovi dielovi obćinskih pašnika otimati, gdje su oni do najnovijega doba svoju stoku pasli, bar ništa više povrh onih već zakotarenih 4464 rali gričevitih priedjela, kojih, ni ne pitajući obćine, obzidaše i za podizanje šume opredieši.

Nasuprot bi trebalo zakonodavnim putem ustanoviti, da se svi oni priedjeli, kojih niti koji posebnik nit koja obćina ne reklamuje, nit se komu dopitaju, dakle sve absolutne pustoši imadu smatrati državnom imovinom.

Pošto će se za tiem još i na obćinske pašnike porezati porez, a obćine od plaćanja poreza zaziru, to se je nadati, da će one biti spremne odreći se tih posve pustih goleti; a državni organi imali bi dakako nastojati, da taj odricaj bude što većega obhvata (a to ne u fiskalnu već samo u korist zaplodjivanja krasa, dakle u prilog obćemu blagostanju). *)

Svi ostali obćinski pašnici imali bi se bezuvjetice ne samo političnim obćinam već i pojedinim selom, to u zemljišniku to u zemljariškom katastru porazdiljeti, da već jednom kraj bude takvoći, koja izključuje svako poboljšavanje, po kojoj pašnici niesu ničiji, te se na njih svatko bani, od njih prisvaja, što mu se svidi, pak ih može uživati, ili ondje počinjati kvar.

Razdioba medju obćine bit će do duše tegobna, jer bi često puti svako selo najvoljelo imati svoj dio na drugom kraju; ali će se postupice moći sve potežkoće syladati, a tiem više vriedno ih je

*) Drugim načinom ne bi lako bilo dostati se tih puštinâ, jerbo primjerice temeljni zakon od g. 1850. u 17. §. dopituje napušteno i iz porezne knjige izpisane puste zemlje dotičnim obćinam.

svladati, jer ako se ne razdiele, ne možeš ni pomisliti, da će se ikada poboljšati pašnici, a taj poboljšaj vriedi toliko, koliko i zaplodjivanje krasa.

Toliko je važno, da se sibilja porazdiele, da bi morao svjetovati, ako pri započetom katastrovanju razdioba na neprevaljive potežkoće naidje, neka bi se ta zakonodavnim putem naložila.

Što se pako tiče državnih šumâ, koje su pravom drvarenja i paše obterećene, to do njih u poslu zaplodjivanja primorskoga krasa nije ni stalo, jerbo samo malo u taj priedjel zahvaćaju i jerbo će i ono malo krasa povodom započete segregacije (diobom šume na ime odkupa prava dryarenja i paše) po pravilu pripasti pukovnijskim imovnim obćinam.

Ipak mi se čine važne dotične tri točke.

Najprije bi trebalo, da sve branjenice, obzidane o trošku države, poradi bržega uspjeha zaplodjivanja krasa, ostanu državnom imovinom, ako su dosta zarasle u grmlje i dosta velike, da vriedi postaviti posebnoga i valjanog lugara i brižnika. A to zato, jerbo je sva prilika, da će država ondje brže podići goru, nego bi to občini pošlo za rukom.

Drugo bi trebalo, da se povodom sadašnjega javnoga katrastovanja svi dosta gričeviti pašnici pod šumu upišu, da dodju pod vlast šumskoga zakona i budućih pukovnijsko-obćinskih šumarskih ureda, ne bi li se što prije podizanju gore opredielili.

Treće trebalo bi, da se pravna svojatanja bezbrojnih onih krčevinâ u državnoj šumi i osobito u onih dielovih, koji će se obćinam ustupiti, vrlo potanko izpitaju, te da se ne opravdana odrješito od biju. To s toga, jer takove krčevine dodijavaju vrlo, i štetne su po šumsko gospodarstvo u toliko, da imovne obćine ne će moći na ino, već da će ih morati odkupiti za velike novce.

6.

Obćinski pašnici.

Pošto još za dugo na primorskem krasu ne će nitko drugi življeti, već obitelji, koje posjeduju zemlju, to sad još ni netreba

pitati, da li se obćinski pašnici imadu smatrati zajednicom seoske (mjestne) obćine ili zajednicom zajedinstva svih posjednika zemlje.

Drugo bi se imalo pitati, da li su ti pašnici obćinska zajednica ili obćinska imovina. Odgovaralo bi višemu kulturnomu stepenu, bilo bi mu olakšicom i imalo bi se u načelu preporučiti, da budu obćinskom imovinom, ali se to s dosadanjimi običaji ne sudara, te bi još sada naišlo na velik odpor, koj bi se jedva svladati mogao.

Ja sudim dakle, da ćemo se u prvi mah morati zadovoljiti, ako se u prvašnjem poglavju preporučena razdioba i omedjba pašnika po selih izvede, te ako se seoskim obćinam dok se što drugo ne uglavi, u smislu 288. §. gradj. zakonika, pašnici pod zajednicu predadu. Oko toga imalo bi se svakojako u korist obćine i poradi obćega boljka nastojati, da seoska zastupstva rade održati, pravedno uživati i poboljšati tu svoju zajednicu.

Najprešnije pako, čim se ima na obćinskih pašnicih započeti, jest to: da se ondje, gdje već ima griča ili grmlja, osigura podizanje šume. Ja bar sudim, da je postizaj tog cilja jezgrom zaplodjivanju primorskog krasa.

Po izvidbi nadšumara Malbochana imade takovih gričevitih obćinskih pašnika 21.000 ili četvrti dio te primorske kraške pustoši. Kad bi se na toj površini podigla gora, obavio bi se samo tiem zamjerni dio zaplodjivanja primorskoga krasa, a tiem bi se mogli za neko vrieme zadovoljiti. Čini mi se dakle najprobitačnije, da u to uložimo svoju snagu, jer potežkoće, što ih imademo svladati, ma koliko se grdne činile, ipak su omjerice malene.

O tehniči podizanja šume razpravlјat ćemo u drugom poglavju. Svakojako imala bi se tuj podizati uza srednjogoricu i sitnogorica, da ima brsta, jer bi samo tako za rukom pošlo na tieh pustoših stvoriti šumu, a da ne trebaš ucjelice krašanom zaprečivati uzgajanje stoke.

Pravom bi težkoćom mogla biti samo muka ili trošak obzidivanja, ili bi pako težkoća mogla po tom nastati, što će se po takovih zagajivanju opredieljenih kotarih iza pomladače sječe morati namah ako i ne posve, a ono bar u velike zabraniti paša.

Prvoj bi se težkoći moglo od strane države doskočiti tiem, da se obćinam namaknu bezkamatni zajmovi i da se ustanove darovi, o čem imamo još kašnje govoriti.

Druga bi potežkoća bila samo časovita, jer čim bi se počeo redovito sjeći brst, podpunoma bi se tiem nadoknadila zakraćena paša; samo prvih godina dakako dok se ne bi počeo sjeći brst, bilo bi svjetu pritežko održavati stoku bez paše.

Ali bi se moglo i tomu lako pomoći te na najmanju mjeru svesti žrtva, koja se već od davnog i svagdje prinositi mora svakoj koristnoj novotariji. Ponajprije bilo bi mudro, svakomu selu opredijeljen dio brsta po mjestnoj obhodji podieliti u toliko sječišta, koliko je godina u svakoj obhodji, te bi se tako namah na početku samo $\frac{1}{5}$ do $\frac{1}{7}$ ciełoga obsega poizsiecali i u branjenicu pretvarala. Onda bi se mogla u mladikovini izžnievati trava, a u starijoj šumi dozvoliti dapače i stegnuta paša. Za tiem mogla bi se već i prva pomladača sjeća, ako baš ne bi bilo druge pomoći, upotriebiti brstu. Napokon bi trebalo uza zagajivanje gričevitih k jednu i zatravljivanje negričevitih pašnika započeti, da stočari tuj dobivajući namah više krme lakše pregore uzkratu paše.

A da se baš toliko ne osjeća ta neobična novotarija, dalo bi se, gdje nije druge, i to upriličiti. da se od gričevitih pašnika, kojih kanimo zagajiti, u prvu obhodnu sjećjavu zakotari samo polovica ili trećina, a ostatku da bude kašnje red.

Kakovi su sad užasni negričeviti obćinski pašnici, ne bi se moglo kako mi se čini na dušu uzeti, kad se ne bi upriličile najbliže poboljšice, po kojih bi se mogao prirast krme lako podvostručiti a možda i potrostručiti.

Takovih pašnika ima po računu šumara Malbochana 46.000 rali, dakle blizu polovica svega primorskoga krasa, a s njih bi se najprije moralo ukloniti ono razglobljeno i poraztureno kadšto silno kamenje, od koga bi trebalo uzzidati ogradne i pregradne zidove, te po najgorih mjestih koliko se može okomitije prema buri naskladati čitave gomile. Tiem bi se busenje lakše spajalo i povećavalо, zidovi i gomile branile bi ono malo zemlje, da ju butra ne raznosi a trava bi bujuje nicala i rasla.

Za tiem bi trebalo pašnike podieliti u jednakе dielove, gdje bi izmjenice blago imalo pasti, da se popasena i pogažena trava ima opet opraviti i pomladiti.

Svaki će nepristran vještak potvrditi, da bi se timi preporučenimi sredstvi poboljšavanja obćinskih pašnika u prilog radilo ne

samo zaplodjivanju krasa već i najvećom mjerom u posebnu korist sela i pojedinih občinara, koji posljednji dašto i posve dokučuju tu korist. Pa ipak se nije nadati, da će občine same zapodjeti tu radnju, jerbo u občinara nema nikakve slove ni pregnuća za občinskim boljkom i za vlastitom budućom srećom.

Tuj bi dakle trebalo mogućeg potismuća od ozgo. A to bi se imalo po mom sudu udesiti pravim zakonom, u kom bi se nacrtale temeljne crte za valjano postupanje s občinskim pašnicima, kojim bi se svakomu selu prema injestnim okolnostim propisala osnova radnje te ustanovilo, da pri sastavljanju i dozvoljivanju tih osnova, za tiem pri nadgledanju izvedbe sudjeluju posebni agrarno-redarstveni organi, što će ih država postaviti. Tiem bi se zakonom još imale za svaki prekršaj dotičnih ustanova propisati one veće kazne, što ih obči kazneni zakon propisuje za oštećivanje takovih stvari i zavoda, štono občemu blagostanju u velike vriede.

Neka velika važnost zaplodjivanja krasa po obče blagostanje, neka velika korist, što će ju občine i občinari iz takova zagajivanja i zatravljivanja pašnika vaditi, neka napokon osvijedba, da će zemlja i narod posve propasti, ne bude li zamašitih naredaba, neka svi ti razlozi osokole vladu, da stvori takov zakon i da svom snagom nastoji oko njegova obdržavanja.

Pri tom nemoj državna uprava zaboraviti, da občine u ovaj par ne bi mogle sve ono nasmoći, što sam ja preporučio, da se u poboljšicu občinskih pašnika udesi, a u drugu ruku da država, sileć občine, dragovoljnom pomoći mora unapredjivati ono, što silom od občina zahtieva, te da ublažujuće zasvjedočiti ima, koliko samo u pri-log občemu boljku radi navaljujuće toli odrješito na dosadanju zlu naviku. Preporučene radnje na občinskih pašnicib zahtievaju mnogo rukū, te kad bi sami občinari imali obaviti te radnje, ne bi smjeli krepki krašani poći drugamo za privredom hrane za cielu obitelj. Sudim dakle, da bi se glavnice, opredieljene zaplodjivanju krasa, imale i u to ulagati, da se občinam u smjer poboljšavanja njihovih pašnika daju bezkamatni zajmovi, kojih bi občine imale za 10 do 25 godina vratiti. Ti bi se zajmovi mogli uknjižbom na dotičnih pašnicib osigurati, s obzirnosti te prema naumljenoj izvedbi na godišnje rokove porazdzieliti a izplata bližnjega obroka samo uz taj uvjet obećati, da se ona radnja izvede, za koju je predjašnji obrok opredieljen.

Za tiem bi posvema naumu državne zaklade za zaplodjivanje krasa odgovaralo, da se onim občinam, koje bi se pri tom poslu odlikovale spremnošću i vrlo valjanim obavkom, dopitaju nagrade.¹

U spomenutom zakonu ob občinskim pašnicima imalo bi se ustanoviti, da se koze smiju puštati samo na ogradjene vlastite zemlje oko kuće, a kopitari da se smiju pasti samo na negričevitim pašnicama. Ako bi se koze uhvatile na zabranjenoj paši, neka bi se namah postrieljale.

Koza je na hrvatskom, kao i na svakom drugom krasu pravo pravcato zlo načelo, pravi sotona, koji je sve te strašne pustoši stvorio. I pošto koza samo ondje vriedi, gdje šumu ili grič brstiti i zatirati može, to prije preporučeni priedlog, da se smie puštati samo na domaće ogradjene zemlje, znači toliko po prilici, koliko da se ne smie držati. Ne bi li obziruć se na to i na okolnost, što će izključaj te zatornice šumâ povoda dati prestupkom zakona, ne bi li, rekoh, s toga razloga bolje bilo držanje koza posve zabraniti², o tom neka sude oni, koji bolje od mene poznaju čud krašana i snagu buduće državno-redarstvene eksekutive.

Što zahtievamo, da kopitari, (konji, mule, osli ili magarcii) smiju samo na negričevite pašnike, to opravđavamo činjenicom, što se te životinje isto tako hrane lišćem, pupoljci i grančicama bjelogorice kao i travom te bokorjem, a kad ovih nema, onda samo živu ob onih; opravđavamo tiem, što su puno veće te s toga mnogo grđe oštećuju grmlje, nego li primjerice puno manja ovca, koja se i ne uzpinje poput koze i ne umie onako privinuti ograna ka k sebi, niti onako visoke obrstiti, kao ta zatornica.

Kako sam već prije natuknuo, ne bi smjelo blago, kad nije velike sile, pasti na onih občinskim pašnicima, gdje se bjelogorica i sitnogorica podiže za sjeću krme. Ali se ipak tomu ne staje na put, da se trava izžnieva i kad bi nastala velika oskudica krme, da se blago iznimice upušta u odraslu goru; al se ne bi smjelo drugo blago upuštati, već samo papčari (goveda i ovce).

Ako se gričeviti pašnici već unaprije ne uzmu pod šume, to će ipak činom postati šumami, čim se prva pomladača sječnjava udesi i po čistinah gora zasaditi; svakako će dakle od pašnika postati prave šume. Pošto se dakle tako postale šume već po svom polo-

¹ To dopitivanje nagrada imalo bi se svaki put oglasiti, ne bi li se i nemarnici trznuli.

² Kako su to učinila u novije doba neka občinska zastupstva u Dalmaciji.

žaju dostaju one više znamenitosti branjevinâ ili branjenicâ, za koje ustanove sadašnjega šumskoga zakona slabo dostaju, to bi se imao posebnomu zakonu ob občinskim pašnicim pridodati članak, kojim se ti pašnici proglašuju branjevinami, i još neki izpravci i nadopunjci paragrafa šumskoga zakona o branjenicah.

Ja sam već u drugom poglavju obrazložio, da je baš kras kao drugdje tako i u hrvatskoj krajini najjasniji dokaz istini, koja je već počela otimati mah, da občinsko vlastništvo (uz male iznimke) ne unapređuje obradjivanja zemlje, dapače, da uz toliko rogobatne i sivojne napremice, kakve su na hrvatskom primorskom krasu, takove zemlje moraju posvema po zlu proći, ako niesu občinom občinskom imovinom već občinskom zajednicom. (§. 288. obč. gradj. zakonika). Za tem sam pokazao, da posebnik ogolećivanju najprikladnije zemlje, ako su njegova absolutna (ne obterećena i nedielomična) imovina, obično od te propasti sigurno občuva, pak sam spomenuo i uzroke, zašto to biva.

Uz takove okolnosti moram naravski zagovarati načelno i ponajpače, da občinski pašnici priedju u imovinu posebnika; to bi bio za cielo najbolji način zaplodjivanja krasa i bio bi već s toga prekoristan, što bi se državna uprava riešila svake brige i prevelikih potežkoća, s kojimi je takovo brižnikovanje nad zajedničkim uživanjem skopčano.

Da ja uza sve to istom na kraju ovoga poglavja o toj predaji občinskih pašnika u vlastništvo posebnikâ govorim, polieže samo od tut, što se jedva tomu nadati možemo, da će občine skoro pristati uz takovu radikalnu ustanovu i u tolikoj mjeri, da vriedi spomena. Tomu bi se prejako opoprećivale dosadašnje navike i mnoge druge prevelike potežkoće, nit bi to, da se posvema izvede, samo po sebi cijeli shodno bilo, osobito dotle, dok se ne razgode pojedini občinari glede ukupnoga posjeda, o čem ćemo potle još govoriti.

Ne smiemo nikada zaboraviti, da i onomu, što je najbolje, ima uvjetâ, kojim ako se ne zadovolji, onda i ono najbolje nije ni dobro, a kamo li najbolje. Sama sobom prevaljana individualizacija ukupnoga zemaljskoga vlastništva predstavlja napredniju kulturu i barem krmljenje stoke u staji. A može li se o tom već u ovaj par na krasu što i govoriti? Da se občinski pašnici podiele posebnikom, onda bi za cielo i to na bolje okrenulo. Ali ne zahtieva li zaplodji-

vanje te prevelike kamenite pustinje¹ toli ogromnu radinu snagu, da će više desetaka godina lako minuti, dok narod posve obavi taj posao? A ne će li dotle biti zajednička paša priekom potrebotom? A ne možemo li pomisliti, da će u pojedinih slučajevih zajedničko (rekao bi tvorničarsko) gospodarstvo² baš i uz napredniju kulturu vrlo dobro pristati, te možda zahtievati i zajedničto zemaljske imovine?

U kratko: o skoroj i posvemašnjoj predaji občinskih pašnika u posebničke ruke nema u ovaj par žalibože još ni razgovora. Ponajprije može se postići i čini se najprešnija razdioba občinskih pašnikâ medju pojedina sela i ta mi je razdioba tim pretežnija, što se baš njom bezuvjetice započeti mora, jer je ona uvjet svakomu nagodjaju.

Ipak bi se neokljevice imalo spremati na taj prielaz občinskih pašnika u posebničko vlastništvo i moralo bi se već unaprije na to naginjati tiem više, što bi ipak moglo biti slučajeva, da će se moći takov prielaz namah i bar dielomice upriličiti.

Ta bi se predaja u posebničku vlast mogla u svaku ruku samo parcelovanjem (porazcjepljajem u ciepcu) obaviti, a to bi unapredjivalo sve smjerove, koji su skopčani sa zaplodjivanjem krasa, tiem većma, što bi novi absolutni vlastnici na svojih ciepcih (komadih) za cielo zasadili što voćaka, što nevoćaka, a i vinove loze te ih tako pretvorili vrlo često u kitnjaste livade, na kojih bi se mogao naći po gdjekoji ciepcici oranice.

Ta bi se razdioba občinskih pašnika imala obaviti stvarno, prema ciljji. Tuj bi se najprije prema veličini dielova imala udesiti mreža puteva za mjestni promet, tehnikom što savršitija (kosimice i položito popinjuć se uza strane a sâ glavnimi prometnimi drumovi sastajuć se), pašnik medju takva dva puta imao bi se okomice prema putevima porazdieliti, tiem bi se postigla trajna dobra komunikacija i lako održavanje puteva, te valjana udesba pregradnih zidova (kojih se sada nalazi vrlo često okomice uza stranu izvedenih), koji bi k jednu bili obranom od bure, a ne bi unapredjivali vododerinâ³.

¹ Občinskih pašnika na primorskom krasu ima 83.600 rali. Od tih treba odbiti 21.000 rali grića, što će se zagajiti, i 25.000 rali absolutne goleti, ostaje dakle pravih pašnika preko 36.000 rali, dakle dobrih 9 rali svakoj obitelji.

² Takva su zajednička gospodarstva primjerice na alpah, gdje u velike gotove sîr.

³ Moglo bi se činiti, da se to samo sobom razumieva. Ali to nije tako, jerbo mnoge i novije razdiobe, što sam ih ja po naših kraških pokrajinah video, ne odgovaraju tiem uvjetom.

K stvarnoj cieljishodnosti spada još ovo i ono, primjerice da dielovi pojedinaca budu dosta veliki i dosta dugi. Naravski da bi morali ti ciepci biti što veći i ako baš ne bi bili neposredice sastavljeni s ostalim posjedom novoga vlastnika, da bar budu u blizini (na ruku).

Tomu ne bi odgovaralo, kad bi koje selo, kao što to drugdje često biva, obćinske pašnike u premnoga obkolja (ridove) a ove onda postupice medju sve obćinare porazdjeljivalo.

Predaleko bi zakalali, kad bi hćeli izpitivati sve moguće slučajeve razdiobe, ali dva slučaja moram ipak iztaknuti.

Često bi se, kao što rekoh, moglo činiti nadobno, da se samo jedan dio obćinske zemlje porazdieli, a da ostala ostane svejednako obćinskim pašnikom ili obćinskom šumom. U tom slučaju neka bi se bar gledalo, da se zajedničkomu uživanju utanači način, kakov se od prilike utanačuje pri uživanju zemalja, koje su obćinskom i mavinom, a taj se način označuje danas imenom gospodarske družbe.

Drugi bi slučaj bio to, kad bi uz oblujebenu i svakojako najprikladniju stvarnu razdiobu na svekolike obćinare dielovi izašli premaleni.

U takvu slučaju valjalo bi najprije podieliti pašnik rationalno a onda na ime obćine prodati dielove onomu, tko više dâ. Tiem bi se uklonili preveliku cjepljanju zemlje i neugodnoj stvarnoj razdiobi medju pojedine obćinare, dobio bi se novac za koristne obćinske podhvate, i što bi u našem slučaju bilo najpretežnije: došli bi tako pojedini dielovi pašnika baš onim u ruke, koji bi bili najvoljniji umilovati takove dielove što većma¹.

Da se pako ono, što je najprobitačnije, i osigura, i da pojedinac svojim opiranjem ne može zapričeći toli koristnu razdiobu obćinskih pašnika, trebalo bi osigurati izvedbu posebnim zakonom o razdiobi obćinskih pašnika.

¹ Tej sam način predaje u posebničke ruke preporučio slobodnomu kraljevskomu gradu Rieci, kadno me zapitaše za svjet, što bi bilo najprobitačnije udesiti o njihovu obćinskem pašniku. Svjetovah gradsko zastupstvo, neka najprije ustanovi stvarno korektnu osnovu razdiobe, neka povrsta dielove po razredih vrednoće, neka za svaki razred ustanovi primjernu cienu rali, neka se po tom sračuna vrednoća svakoga diela, a onda se neka jedan za drugim proda onomu, tko više dâ.

Što sam dosle o razdlobi obćinskih pašnika govorio, to se pravo tiće negričevita diela tih pašnika. Ali i gričeviti pašnici, što sam ih na početku ovoga poglavja preporučio, da se pod šumu uzmu, valjali bi za to, da dodju u posebničke ruke. I tuj bi bilo dosta sigurnosti, da će se najjednostavnijim načinom postignuti nauumljeni smjer zaplodjivanja, jer bi se takovi porazciepani gričeviti pašnici u rukuh novih vlastnika najviše putâ pretvorili u livade, zarastle u šumu, gdje bi se našla i po koja mala njivica. Da se pako sveukupni smjer kraškoga zaplodjivanja što većma osigura, ne bi bilo s gorega, da se takovim ciepcem občuva u javnom katastru biljeg branjenica, te da se u dotičnom razdiobenom zakonu izrikom ustanovi, neka bi se bar polovica svakoga ciepca održavala šumom.

Ako obćine ne bi htjele porazdzieliti obćinske pašnike, neka bi im ipak prosto bilo, davati ciepce negričevitih pašnika, za koje nije rečeno da se zagaje, pojedinim obćinicom, koji bi ih imali zaploditi, osobito voćkami i drugim drvljem zasaditi. — Za tiem bi imao zakon svakomu posjedniku zemlje podieliti pravo, da bude vlastan zahtijevati izlučbu svog diela obćinskoga pašnika.

Kad bi se tako sadašnji obćinski pašnici za nekolika pet- ili desetgodišta pozaplodili, najpače gričeviti zagajili, to bi se imalo onda prosuditi, ne bi li, obzirući se na ukupnu međutjem valjda bitno poboljšanu kakvoću dotične okolice, horno bilo zagajiti koji dio preostala goletna pašnika umjetnim načinom. Ako bi se to horno pronašlo, trebalo bi samo dio, koji se ima zagajiti, jednostavno proglašiti branjenicom i dotičnoj ga upravi predati.

7.

G o l e t i.

Obrazložismo već u 5. poglavju, da će povodom već započetoga zemljarskog i zemljištvičkoga katastrovanja najpustiji dio krasa, tako zvane goleti (neplodne bezzemljuše) pripasti državi.

Ne možemo u napried kazati, kolike su te goleti; sva je pako prilika, da će ih biti kakvih 20.000 do 30.000 râli a možda i više.

Što će državna uprava s tolikom goletinom?

Sliedećim promišljanjem možda će se razjasniti, što je najprobitačnije :

Na nekih ciepcih tih goleti ne raste prekorubce (absolutno) ništa, nit će se sredstvi, što ih možemo smoci, ikad postići, da na njih što poraste. Na većem dielu tih goleti raste ipak tuj tamo po koja travica, po koje stabalce ili grmić, te takovi dielovi nisu bezuvjetice neplodni ili vegetaciji nenadobni, pa nema sumnje, da bi se mogli većma zazeleniti i po vegetaciju nadobniji izaći, kad bi se obranili od navala, s kojih su dosle ogolievali.

Sudim dakle, da bi država imala te goleti u korist zaplodjivanja krasa ponajpače (ako to niesu premalen i preražkidan komadi) obzidati kamenjem i uvrstiv ih u red branjenica osigurat im višu zaštitu kaznenoga zakona, da se više ne oštećuju.

Kad bi se tiem načinom sibilja čuvale, mogle bi se te goleti za neko vrieme bar toliko oporaviti, da bi se napokon prije il poslije o neveliku trošku moglo kakvo takvo zaplodjivanje udesiti. Medju tiem ne bi se imalo ništa s njimi započinjati; već ako bi se imao na njih kamen roniti ili vapno paliti za gradjenje cesta, lgarskih i cestarskih stanova.

8.

Sadašnje branjenice i brstik.¹

Na velikih priedjelih kraške pustoši ima u onom ne posve izumrlom, ali brstenjem i sječnjavom okržljalom grmlju, u onih ostancih krupnogorice toliko počelā šumi, da bi obziruć se na prekorednu snagu vegetacije dostajalo braniti to okržljalo grmlje od navale te tako na dotičnih okolinah opet podignuti bar sitnogoricu.

Ako se takovo grmlje (grič) posieče do panja ili do koriена, te ako se po čistinah zasadi mladikovina, te će za rukom poći pretvoriti te mršave kamenite pašnike i u krupnu šumu, koja može odgovarati svim zahtjevom dobra šumskoga gospodarstva.

Krsteć diete prikladnim i uglednim imenom¹, zovem ja tu pretvorbu pomladjivanjem ili uzkrisivanjem šume, a dotičnu sječu pomladacom ili uzkrisaćom.

Bit će najbolje u smjer zaplodbe krasa prihvativ se namah toga pomladjivanja.

¹ Brstom zovu se mladice (junge Sprossen) a imenom „Futterlaubwald“ hoće se označiti, da se u takovu gaju ima nadobljivati brst, s toga prevodilac sudi, da se rieč brstik najbolje sudara s navedenim njemačkim tehničkim izrazom.

Krajiška se je uprava šumâ tomu već prije dosjetila te od 1865. do 1872. kakvih 4464 rali gričevitih občinskih pašnika u krupnu šumu pretvorila. Zvali su ih branjenicami ili kulturami a uzeše ih činom i u dobri čas opet pod državne šume. Pravo shvativ sve napremice upriličiše obranu od oštećivanja velikim zidom okolo sve branjenice, uzidanim od suha kamenja, kako je na krasu običaj, hrvat duljine toga zida stajao je prosjekom 1 st. 10 novč. a svega troška na obzidbu dodje 13 st. na svaku ral.

U Grabarju više Jablanca učinilo se toga u najnovije doba i više te je na pomladačoj sjeći ostavilo ponešto uzrastle mladice drvila¹, osobito hrastove, za pomladu, da nadvisuju izdanke zameću tako srednju šumu, gdje se potla može naći i jake gradje i liesa (za obrt).

Sudim, da je dosadašnjim postupanjem udariло pravim putem, valja samo, da izvedba bude podpunija, nego li je dosle bila. Tuj se o najmanjem trošku zameću srednje šume, koje će i buri umanjivati snagu i obilovati brstom i gorom svake vrsti.

I ja preporučam taj najbolji način zagajivanja dobrano gričevita krasa: da se branjenice obzidju; da se zabrani paša; da se grič posieče do panja ili pridanka² a ostavi uzrastla mladikovina; napokon da se zasade čistine novim nasadom.

Samo mislim, da se još zamašitiye postupati mora, nego li dosle.

Stočarstvo je tuj seljaku i bit će mu, dok je sveta i vieka, najpretežniji način privrede, s toga mu je najviše stalo do krme. Pretežnost nabavljanja krme biva tiem u veliko veća, što će se zagajivanjem krasa svuda paša zakraćivati; ta i preporučeni najpreči način zagajivanja pomladbom zahtieva, da se paša zabrani.

U svu sreću raste na svem krasu ne samo bjelogorica, već pretežnije baš takova, koja je vrlo dobrom krmom.

Sudim dakle, da se ima timi pomladjenimi šumami upravljati tako, da što više daju lišća (brsta) a osobito i šušnja (suha lišća za krmu).

Valjalo bi 5—7-godišnju sitnogoricu ljeti³ i to radje prije nego li kašnje posjeći, da u lišću bude više hranive snage i da mladice iz

¹ Visoko pruće, redovito samo po jedno stabalce.

² Ja bi jako svjetovao, nek se griču prije, nego li se posieče, pusti najmanje godina dana podpune štednje, dok se grmlje ne opravi i čistine bolje nezatrave; tiem će pomladba sigurnija i naprednija biti.

³ Različito od prve ili od pomladače sječe, koja se radi krepka pomladnjaja za dobe u proljeće ili bar u kasnu jesen obaviti ima.

panja i izdanci imadu kad odrvenit se. Sa posjećenih mladica treba lisnate grančice ošmrcati, te ako nije nužda davati ih namah blagu, valja ih osušiti, te šušanj za zimu spraviti.

Nagospodarivanje brsta ili lišća za krmu ne bi bilo stvarno pritežko, ali ne bi lje bilo lako ljude uputiti, da se prihvate osbiljski toga načina nabavljanja krme.

Za tu vrst krme i koliko vriedi, znadu na primorskom krasu vrlo dobro. Svako diete znade onud, da im domaće blago žive više brsteć grič na obćinskom pašniku, nego pasuć vrlo riedku travu, koja izim toga baš ljeti usahne, kad bi najviše vriedila. A i za krmiljenje blaga šušnjem znadu vrlo dobro. U ogulinskoj pukovniji upotrebljuju tu krmu nešto manje, ali u otočkoj i poimence u ličkoj pukovniji tiem više i redovitije, najpače kad nastane oskudica druge krme; ali je ondješnji načim postupanja još surov, raztrošan, i štetan po pašnike, a takvo je i sve gospodarstvo krajišnikovo.

U Lici sam često naišao na pravo i ljudski držanu kreševinu (brkadinu, klaštretinu) oko kuće, ali nabavljanje nije vazda prema zahtjevom promišljena gospodarstva a kamo li, da se šušanj ljudski spravlja, s toga propane često, što je najbolje. Drugdje hrane blago lišćem siekuć s drylja ogranke i ovrške, na koje se blago namah napusti, ili mu taj brst kući dovezu. Najviše rabi im ta krma u proljeće, kad nestane siena, što se prečesto sbiva. Onda daj nasieci, gdje samo stigneš, smrekova i jelova granja pa makar i ne listalih ogranačaka bjelogorice, da blago bar pobrsti ono pupoljaka i mладikovine pa da ne skapa od gladi.

Sudim, da bi se svjet u valjano nabavljanje, sušenje i čuvanje brsta mogao uputiti dvojakim načinom; najprije naustice prigodom težačkoga propoviedanja, o kom ćemo drugdje govoriti a onda dobrim primjerom, kojim bi se u prvi mah dakako samo država mogla iztači.

Neka dakle državna uprava na svojih uzkrisištih dade nasjeći, nasušiti i za zimu uplastiti brsta, što će ga onda stočarom prodavati. Kad u proljeće nastane nestaćica krme, bit će već dosta kupaca. Pa ako bi se na početku šušanj imao i poklanjati, ili ako bi ga nešto i propalo, to bi se onda imalo uzeti pod žrtvu, bez koje još nikada nijedna novotarija nije omiljela.

Kašnje se mogu i nagrade davati onim, koji si ljudski spreme suha brsta po vidjenu primjeru.

Da pako država bude mogla tiem pretežnim primjerom prednjačiti, imat joj je po svem primorskom krasu tuj i ondje dosta

srednje šume. Neka se dakle ne samo sadašnje branjenice, koje valjaju, pri segregaciji uzmu pod državne šume (u dosadašnjih segregacionih osnovah neuputno predložiše, neka te branjenice pripisu pukovnijskim imovnim obćinam), već treba i nove udesiti.

Da se pak to uzmogne udesiti bez prevelikih žrtava, treba da budu takova uzkrisišta ljudski zakotarena i tolika, da na svakom jedan lugar imade dosta posla, treba da se odkupe zemljišta posebnikā u branjenici i da se ondje naseli lugar, komu će se podizanje i nadgledanje branjenice povjeriti. U taj smjer neka mu se užidje udoban i uzorno upričen stan i neka mu se ne samo dopusti, već se neka novcem i drugimi sredstvi podpomaže i nagovara, da si oko kuće koliko više može zakotari i umiluje zemlje, da mu bude njivom, vrtom ili najpače voćarom, samo neka ta umilovana zemlja ostane državna imovina, a lugar neka ju uživa, dok ondje lugaruje. Nemojmo zaboraviti, da ljudski uredjeno malo seljačko gospodarstvo vrlo treba, da lugar mari revno službovati, pa da i to pripomogne zaplodbi krasa, kojemu zadatku tolike žrtve nameniše.

Državna je uprava šumâ dosadašnja uzkrisišta (branjenice), nikog ni ne pitajući, iz obćinskih pašnika izlučila i posvojila; ali su u novije doba obćine uspješno prosvjedovale proti takovu postupku. Hoteć dakle udesiti još nekoliko uzornih uzkrisišta ili brstika i nabavišta brsta, neka bi državna uprava gledala tomu prikladne pašnike namah šumom proglašiti, te ih pri segregaciji u onu polovicu uračunati, koja će državi pripasti.

Ja držim, da je umno postupanje i razširivanje nabave brsta jedno izmedju najzamašnijih sredstva zaplodjivanja krasa, koje će poimence na hrvatskom primorskom krasu u velike valjati, te povod biti podizanju i održavanju pravih brstika ili šumâ opredieljenih tomu, da obiluju brstom. S toga sam tomu priedmetu namienio još jedno posebno poglavje a u drugom dielu ove knjige obširnu predočbu nastojanja oko brsta. To s toga, jerbo je agrikulturna znanost na mačuhinsku premalo marila za tu po kras toli važnu nastojbu.

9.

Platna ili zidane ograde.

To, što blago svuda po krasu pustopašice hoda i što ima sva gdje dosta razglobljena ali čvrsta kamenja, dalo je povoda i postalo je davno već običajem, da se na krasu sve ograde zidju od suha kamenja.

Suhi je zid ne samo najcjenija i najdugovječnija ograda, već se tiem sa zemljišta uklanja množina neprilična kamenja a rastlinju napokon upriličuje se dobrana obrana od bure, te zatornice bilja.

Hvat dužine toga tuj obična zida (koj je najčešće 5' visok, pri dnu 3' a na vrhu $1\frac{1}{2}$ ' širok), stoji 60—150, srednjom cienom 110 novčića.

Ta će suha platna na krasu, dok je sveta i vieka, mnogo vriediti, a po mojih priedlozih valja da vriede i pri naumljenom zaplodjivanju krasa. Takovim suhim platnom neka se opasuju i ogradjuju ne samo (kao već dosle) oranice, livade, vrtovi, srednje šume, već i pašnici pojedinih sela, dapače i znamenitije goleti.

Takov bi suhi zid postao odličnim dapače dragocjenim činbenikom gospodarstva, komu treba da što bolje i što cjenije osiguramo pravne napremice.

U tom pogledu imao bi dvoje predložiti i preporučiti, ne bi li se jedno i drugo podpunoma na um uzelo.

Pošto takvi pregradni zidovi često služe dvojici susiedâ i pošto je već bilo dosta slučajeva, gdje se susjedi niesu mogli nagoditi, tko da ima uzzidati ili održavati takov zid, s toga neka se zakonodavnim putem izreče, da ustanove (obč.) gradjanskoga zakonika §. 854. i 858. valjaju i za suhe zidove, kao i za druge obgrade u toj pokrajini.

Drugo, što bi se imalo na um uzeti, jest to i samo sobom iz naravi stvari proizlazi, da je naime onaj krivlji, koji u takvoj ogradi kvar čini, nego li onaj, koji kvar čini onđe, gdje nema nikakve ograde. Bilo bi dakle po zaplodjivanje krasa vrlo probitačno, da veći krivac i gore prolazi; a da sibilja tako bude, neka bi se ta veća kažnjivost zakonom izrično iztakla.

10.

Poboljšaj seljačkoga gospodarstva.

Istina je, da već od davna ima na krasu premnogo sveta, bud ondješnji stanovnici ne mogu življeti ob onom, što im skroz slaba zemlja daje. Ali njih same i njihovu nedotupavost moramo kriviti, što im ipak zemlja više ne daje, što im gospodarstvo pre malo izmeće.

Prekukavno je tuj stočarstvo; a imali bi baš oko njega najvećma nastojati, jer im je to glavni izvor privrede. Jadno im na stojanje, kad se samo gleda, da stoke bude više na broju, kad je mnogo zapate, a hrdjavo ju timare, ne mareć pobrinut se ni za bližnju budućnost, te tako svakoga proljeća nastane oskudica krme, blago skapa od gladi, ili ga kuga uzme daviti. Na tom vrletnom kraju i ne bi se mogla krupna stoka održati; ali da vô prodan mesaru samo 150—200, krava 150—175, koza 20—25, ovca 15 do 20 funti pretegne, pak da se vô za 20—30, krava za 15—25, koza za 3—4, a ovea za 2—3½ st. prodaje, napokon da se od najbolje krave u najbolje doba dobivaju jedva dvie oke mlieka, to je ipak preko vrha žalostno i kukavno. Dà, dà! Stočarstvo je toliko prvo bitno, da bi se i pasmina te stoke davno već bila zatrila kad ne bi najgingavije, što se oteli ili ojanji, od težke nevolje i nehaja u velike i redovito poskapavalо, te samo ono za sjeme ostajalo, koje je, rek bi, od željeza.

Po kakvo im je ratarstvo?! Od ječma i koruna (krumpira) dobivaju zlih godina jedva toliko, koliko su posijali i posadili, srednjih godina 4—5 puti toliko od ječma, a 6—10 puti toliko od koruna!

A voćarstvo? Voćarstvo rek bi, nije se ni zametnulo, premda je toliko koristno i premda voće svuda, dapače po nizu i smokve i tja isto groždje preliepo prispieva.

A kućno gospodarstvo! Tâ si svjetina do duše sve sama sgotavlja, što treba živeža, odiela i obuće, dapače i radila; na žrvnu samlievaju svoj teg, na stanu satkivaju si ruho i odielo, svojom rukom izdjelavaju svakojako pokućstvo i pokuhinjstvo, isti plug i kola, te do kovača ne treba im nikakov drugi obrtnik; u kratko vješti su djelu svake vrsti i ruke; ali baš s te mnogovrstnosti kunjaju u kukavštini nenašredka.

U malo besiedâ, u kojegodj ruku uzmeš motriti gospodarstvo kraškoga seljaka, svagdje se pomila praviečna prostota i nehaj, da mu nema ravna.

A može li to sve, pravo sudeć, i drugčije biti uz bezkrajnu surovost svega onoga, na čem primorski krašanin žive, uz tužnu onu činjenicu, da krašanin pravoga kućista i ognjišta ni ne ima, već da sa svojim blagom najmanje dvaput a često i triput boraviše mienja, dakle da ne može nijednomu dielu svoga posjeda svega puta priglédati a kamo li ga ljudski umilovati, te uz to, da je prije veći

dio najsnažnijih junaka služio u negdašnjoj krajiškoj vojsci, a sad da polazi u svjet, ne bi li izradio koricu svakdanjega krušca?!

Ele pronalazeći nove domaće izvore privredi, gradeći po krasu puteve, poboljšavajući napremice vlastništva zemalja, povodom ukidbe vojne krajiške službe imajući narod kad, da radi, i osjećajući potrebu, da stoji na svojih nogu, uvodeći, šireći i udubljujući obuku stvoriti čemo čitavu povorku uvieta intenzivnjemu gospodarstvu, a ti će uvjeti polagano ali sigurno uroditи plodom. Pored svega toga čini se i meni, da sve to ne dostaje smjeru, da onoliko brzo unapriđimo poljsko gospodarstvo, koliko nam treba uspješnu zaplodjivanju primorskoga krasa.

I ja sudiš, da tomu treba još ponapose špecijalnoga uputa i to najizdašnijega uputa, naime da krašanin živim očima vidi taj napredak, a to će reći, da bi se imala tuj i тамо по krasu ustrojiti uzorna gospodarstva.

Koliko sam osvjedočen, da bi takova prava uzorna gospodarstva, posve upriličena prema zemlji i narodu, te proračunana u osvještaj kraškoga seljaka u prilog bila obćemu napredku, toliko isto vidim jasno, da se ne će moći na brzu ruku ustrojiti radi potežkoča, koje čemo jedva svladati.

Bit će gospode, koja će pohićeti preporučivati, ne bi li se namah neka erarska uzorna gospodarstva ustrojila. Ja u svoje ime velim, da bi takova gospodarstva, kojimi bi činovnici upravljali, namakla nekoliko dobrih služabā i da bi vrlo mnogo stajala, a da bi težko ikad povljala i postala vrstna uputit prostaka na bolje i razigrat ga, ne bi li i on tako radio.

Ja ју malo niže dokazati, da čemo se morati radovati, dobijemo li valjanih činovnika za šumsko gospodarstvo, koje je ipak jednostavnije od poljskoga, i za mjesta kod poljskoga redarstva; a uzornu erarsku upravu poljskoga gospodarstva osobito na krasu ne mogu nikako da pojnim.

Dakako da bi plaćenici mogli i u poljskom gospodarstvu dobrim primjerom napredku jako u prilog raditi, ali bi to imali činiti samo o svom računu upravljavajući onim posjedom, što im je uzgredice dopao uz gotovu plaću; a to bi mogli samo onda, ako najviša oblast priudesi one prenuždne uvjete, o kojih ју u 24. i 25. poglavju govoriti. Nužda uzornih gospodarstva i težkoča njihova ustroja neka budu tomu u prilog, da se dotični dio mojih priedloga na um uzme.

Da se povod dade uzornim pojavom u poljskom gospodarstvu, koji bi podraživali druge, ne bi li se i oni isto tako ili još bolje iztaknuli, preporučujem još ova sredstva.

Prvo: Neka se nagradi novcem ili novčanom vrednotom, koji se čim od svoje volje iztakne. Pa sam se sâm osvjedočio, da pojedinci, makar je ovdješnje seljačko gospodarstvo obično na nizku stepenu, jedino svojim pregnućem i po svojoj domisli štošta izvedu i postignu, što se sibilja samo sobom iztiče. Nagradi takove izticaje, pa će svjetina navaliti, da bar vidi, čim se ta vrana bjelasa, pa će se možda radoznaoci i drugi za njom povesti.

Drugo: Neka se osobito izticaji nagradjuju previšnjom odlikom. Pošto je onaj, koji dobrim gospodarskim primjerom prednjači bez sumnje zaslužan po domovinu i državu, to ne bi milost careva odlikovala nevrednika; a to bi tiem više koristilo, što se Hrvatu mile takove odlike.

Treće: Neka se razpišu nagrade za takove poboljšice, kojim se pojedinci ipak ne dosjete.

Četvrto: Neka se daju bezkamatni zajmovi u takove poboljšice, za koje treba mnogo gotova novca ili velika radina snaga, te bi uz to gospodaru težko bilo ići za običnom svojom privredom. Preporučih to već u 7. poglavju govoreći ob občinskih pašnicih razloživ stvar potanje, a sad samo pridodajem, ako bi se občina zajamčila za povratu, da onda baš ne bi trebalo uknjižbe toga duga na posjedu dužnikovu.

Peto: Neka se daju štipendija umnim seljakom, da mogu upute radi putovati ili pak polaziti najbolje škole.

Šesto: Neka se pripomoć daje svakomu poljodjelskomu družtvu.

Još bi jedno sredstvo imao preporučiti u napredak seljačkoga gospodarstva, a to su tako zvane poljske propoviedi. To mi se propoviedanje čini to nuždније, što se od občenite školske obuke u gospodarskoj struci sbog čitave povorke potežkoća bar sad ničemu nadati ne možemo.

Radilo se ma o kakvu važnu, mjestnu, gospodarskom pitanju, imali bi prvaci poznavajući temeljito stvar o kojoj se radi, i vještlije govoriti, po krasu zaputiti te sazvavši skupštine seljaka, što većma predočavajući priedmete u naravi ili bar dobrim slikama, razgovietno razlagati, o čem se radi. Ja bar sa svoje strane, osvrćuć se na veliku shvatljivost u Hrvata i na to, što ih lako začara raz-

borit govor, nadam se znamenitu uspjehu od takvih propoviedi. Samo bi težko bilo nabaviti valjane propovjednike.

Sudim, da bi se toga posla imalo latiti poljsko-redarstveno i šumarsko činovničtvvo; država bi se dakle imala pobrinuti, da se takovi propovjednici uvješte te da uztraju svojim marom, o čem će još potla govoriti u poglavju 24. i 25.

Što ovdje namah ne preporučujem putujućeg učitelja, povod je to, što mi se čini nevjerojatno, da će se takov skoro naći. Jer bi trebalo, da taj učitelj uz osobitu vještinu u svojoj struci umije podpunoma i liepo hrvatski govoriti pa da na dlaku poznaje sve napremice te zemlje, gospodarstvo i značaj naroda.

Najbolji bi tomu bili po mom sudu pojedini seljaci, koji su se u kojoj struci već odlikovali, da idu o tom upućivati svoju braću; ali će još mnoga bura proujati Velebitom nizastrance do mora, dok se tomu poljskomu evanjelju nadju seljaci apostoli.

11.

Zakon ob usglobljivanju zemlje.

Selilačkim običajem, po kom primorski krašani svake godine mienjaju dva do tri pašišta, privikoše se i imati dvoja troja kučišta i uz njih zemlje podkućnice, na kojih težeće po svoju.

Istina je dakako, da ta činjenica dolikuje napremicam stanovišta pokrajine i prvobitnosti današnjeg seljačkoga gospodarstva — jedno joj je i drugo dapače povodom —; ali je i to istina, da je tuj „circulus vitiosus“ (uzrok posljedicom a posljedica uzrokom), jer je baš velika razdaleč kućnih zemalja uz dvostruku i trostruku seobu poglavitim uzrokom, što krašani postojano i ljudski ne obrađuju i ne nadgledaju svoja polja; te je uzrokom, što nemaju svojski upriličenih kuća, ni pravoga stalnoga zavičaja, na kom bi se bolji napredak temeljiti mogao.

Napredujuća kultura mora dakle da postupice pretvori napremice seljačkoga posjeda, a tiem će postići, da se posjed bolje usglobi (prizaokruži, k jednu sastavi). I započeta razdioba šuma ići će za tiem smjerom. Ukidajući služnost paše u šumi, te ograničujući pašu samu po volji vlastnikovoj, ako se posve ne zabrani, morat će se seljačko gospodarstvo po gornjih ili po šumskih priedjelih pa dakako i posjed poljâ u velike promjeniti.

U ostalom je seljački posjed i onako razdaleko razmaknut. ~~Jer~~ je dosle svaki pojedinač mogao po svojoj volji, gdje godj mu se je svidjelo, na obćinskom pašniku ili u državnoj šumi izkrčiti i uzorati zemlju, (ni ne izhodiv tomu prave dozvole), a pošto je takova mehkoćenju prikladna tla na krasu vrlo malo, to je u tom, tko koju zemlju drži i komu bi većma na ruku bila, pravi darmar.

Po tom, što je to tako, najveća je nevolja to, što obćina i država ne može zagajivati svoje pašnike ili šume, gdje imade takovih tudjih obtočnicā, koje posjed prekidaju, naumljeno zaplodjivanje zaprečuju i često posve osujećuju.

To je uprava državnih šuma već dovoljno izkusila, kad je uzela zagajivati često spomenute branjenice. Malne u svakoj ima takovih zemalja obtočnica, dapače i stanovā (za blago) i istih kuća. Pošto se posjednikom i njihovu blagu ne može zabraniti prialaz do njihove zemlje, to je češće smjer zabrane većim dielom osujećen.

Težko bi bilo takove obtočnice nagodbom odkupljivati, jer bi obtočenici premnogo za njih zahtievali. Treba dakle zakon ob usglobljivanju zemalja, po kom bi ondje, gdje umno zaplodjivanje sglobita pašnika ili šume odrješito zahtieva odkup njimi obtočenih zemalja, posjednici tih obtočnica dužni bili ustupiti ih vlastnikom obhvata, u kom su, ili u zamjenu za druge zemlje iste ciene, ili za gotov novac po prostoj procjeni, koliko sadašnjemu posjedniku vriedi. Već to, da takov zakon obstoji, unaprijeđilo bi dobrovoljno usglobljivanje, nit bi prečesta poraba toga zakona trebala.

12.

D r u m o v i .

Na krasu, već po naravi preko mjere nepristupnu, jesu i bit će drumovi većma, nego drugdje najpoglavitiji fizični nosioci kulture. Kad su gradili hrvatske ceste tja i u najnovije doba, nije se nitko sjetio nesrećnoga krasa, preko koga se prevaljuje a Bogu je plakati i morali bi u sav glas kukati, ne bi li se nadoknadilo, što se je onda zanemarilo.

Ni nema nikakva druma, koj bi poprečice udarao preko primorskoga krasa i prema moru sve to nižih koritastih mu podovā a k jednu spajao pojedina kraška sela¹. I danas prevaljuju kras

¹ Ne govorim ja taj o putevih za nevolju ni o stazah ili nogostupih, kojih ima nekoliko u ogulinskoj, manje u otočkoj, ni malo u ličkoj pukovniji.

samo takovi drumovi, koji spajaju gorje iza krasa sa lukami jadran-skoga mora. — Posve pri dnu obale ima do duše prieka cesta iz gradjanske Hrvatske (od Rieke preko Novoga) do Senja, nastavljena hrdjavim putem do sv. Jurja. Ali je i taj drum sagradjen samo s vojničkih obzira na lučke gradove poradi bure, koja po koji tjedan dana ne dâ morem občiti; taj drum ne vriedi krasu ništa, jer je izведен po kamenitu okrajku podgorja, gdje većim dielom nije moći zaplodjivati.

Izim toga imadu još na primorskom krasu ovi drumovi i ceste:

1. Istom dogotovljen drum od Ogulina do Novoga, položitost (pad) mu je prosjekom $1\cdot5''$ (maksimum $4''$), a tiem je veliki dio ogulinskih prašumâ pristupan postao prometu.

2. Od Krivoga Puta do Senja, prosječna mu je položitost $6''$ po izvještaju gradjevnoga odjela hrvatsko-krajiške zemaljske oblasti.

3. Od Karlovca i Otočca dolazeći, god. 1837. odboden drum preko Vratnika u Senj, od Vratnika (2160 stopa povrh mora) nizastrance k moru, prosječna mu je položitost $3\cdot4''$ (maksimalna položitost $4''$).

4. Stara, već jednom premještena cesta od Oltara k Svetomu Jurju, kojoj je prosječna položitost $5\cdot9''$ a čestimice $7-8''$, te se po strminah ne dâ održavati.

5. Cesta povodom velike prodaje gore dielom po negdašnjem uvoznom i izvoznom a potla po sadašnjem šumskom proizvodnom dioničkom družtvu, a dielom (od Halana) po državi sagradjena, koja od Štirovače počimlje te se prevaliv Mrkvište i Halan niza stranu dovijuga do Stinice i Jablanca. Halan je na prevali 4374' visok. Od Štirovače do Mrkvišta računaju se $3.6''$, od Mrkvišta do Halana $1.4''$ a od Halana do Stinice $4.4''$ srednje položitosti, na najstrmijih mjestih 4.5 , 3.6 i $6''$.

6. Drum od Gospića do Baga, na Oštariji prevalujući 2749' visine, gradjen je god. 1845—46. Od Oštarije do Baga računaju se $3.9''$ srednje, a mjestimice $4''$ položitosti.

Ceste pod 2. i 4. brojem stare su gradnje, čestimice prestrme, te ih nije moći održavati, nit se smiju kola ljudski tovariti; treba dakle, da se čestimice premjeste.

Sve te ceste ne presiecaju primorskoga krasa na poprieko već udaraju, ne obzirući se na mnoge razdaleke zaseoke po krasu, sa najviših prevala gorja upravo put luke. Pošto je takva cesta pre-

valila goru, izvijugalo ju niza stranu premnogimi zavojicami, koje su jedna niže druge često na blizu i vrlo kratke; dočim bi boljak i napredak primorskoga krasa silno zahtievaо, da cesta udarajuća krasom k moru nizastrance jednom jedinom dugom zavojicom, pre siecajuć poglavito koritaste podove, zahvaća što dalje može, a to bi se bilo moralо učiniti tiem većma, jer kako već dvaput rekosmo, nijedna cesta ne presieca krasa po prieko.

Što se je tako griešilo osnivajući ceste, bit će uzrok to, što se je dosle gradnja cestā samo sa strategijskoga stanovišta i samo po propisih tehnike obavljalа te se gradjevnim činovnikom na volju ostavljalо, neka samo cestu ljudski sagrade, a da li će ikoliko narodnomu gospodarstvu koristiti, to da osobito na um uzmu mјernici, nije ih nitko nagonio i ljudski nagledao.

Druga je pogreška bila ta, da cestari niesu imali uz ceste svojih posebitih kućica. Osjetilo se to gradeć cestu od Ogulina put Novoga, te ne pogriješilo opet. Cestarske kuće pripadajuće onomu, čija je cesta, vriede na krasu više, nego li drugdje, jer mogu u velike u prilog biti zaplodjivanju krasa. Mudro bi i probitačno bilo dopustiti cestaru pače stvarnom pomoću osokoljivat ga, neka oko cestarske kuće, koliko više može, zakotari i pretvori tla u vrtove, njive i livade. Ostane li taj zaselak, što se samo sobom kaže, državnom svojinom, i uzhtiju li stariji prigledati, da cestari na takovih gospodarstvih ljudski i sduševno gospodare, onda eto svake prilike i udobe na takvih zaseocih, a to će u prilog biti i boljemu održavanju ceste i zaplodjivanju krasa.

I samo održavanje cesta nije onakvo, kakvo bi moralо biti.

Ceste pod brojem 2. i 3. gradila je doduše država, ali ju popravljati i nasipavati moraju obćine, koje se mnogo za to ne brinu. Bud dakle država osjeća dužnost i nje se prihváća, da obćemu boljku u prilog uloži milijune u zaplodjivanje krasa, to bi ona morala i te ceste, pošto istomu smjeru služe, održavati sve dotle, dok se obćinska sviest ne uzbudi i u toliko ne ojača, da joj se uzmogne povjeriti briga za javna obćila prvoga i drugoga reda.

Državni nadgled, da se ceste popravljaju, povjeren je gradjevnому osoblju u štopovih. Iz tih središta ne mogu oni, kako valja nadgledati popravljanje i nasipavanje, dočim bi to poljski činovnik lako mogao obavljati u svom kotaru. Pošto se pako u taj specijalni posao može uputiti svaki poljski činovnik, to bi ja preporučio, da gdjegod se u napredak namjeste činovnici zaplodjivanja krasa, da im

se i održavanje javnih cesta povjeri. Samo se sobom kaže, da im se ne bi imala povjeriti k jednu i gradnja, a svakojako bi u poslu održavanja imali poslušati gradjevno ravnateljstvo.

Govori še još o gradnji novih drumova a ti bi bili :

7. Ogranak druma medju Ogulinom i Novim preko Drenice i kroz prašume, koje će pri razdiobi pripasti državi, do Senja.

8. Produljaj ceste diljem obale od Senja do Dalmacije.

9. Nadšumar je Malbohan predložio još tri ceste, da se sastave visočine sa obalom, jedna bi medju Kladom i Starim Gradom dopirala do mora, druga od Lukova Žugarja do Kamena Korita a treća uzduž otočko-ličke medje sastavlala obćine Cesariću i Priznū.

Cestami pod br. 7. i 9. mogli bi se krašani poštenim načinom i ne čineći kvar drvariti; te ne bi trebali na vandalsku i kradimice sve u počep posiecati, što gorjeti može, a baš taj način je u velike kriv ogolećivanju krasa. Cestom pod br. 7. mogle bi se državi ostale prašume unovčivati.

Cesta bi pod br. 8. osigurala obćenje svih mesta na samoj obali za takovo doba, kad bura ne da morem obići. Ali ta cesta nije baš sastavni dio osnove zaplodjivanja krasa.

Koliko su godj sve te netom spomenute ceste koristne, to ipak nijedna nije priekim obćilom svega krasa. U korist toliko vriedećeg zaplodjivanja krasa na tom nesrećnom kraju moram dakle, što većma mogu, preporučiti, neka se sagradi cesta, koja bi sav taj priedjel u srednjoj visini a poimence koritaste mu podove, po kojih su sela naseljena, poprieko presiecalu, uporabiv u taj smjer i one česti drumova sa gorja k moru udarajućih, koji bi u prieku strieku pristajali. Pošto je smjer toj priekoj cesti, da spoji jedno s drugim sva sela primorskoga krasa, štono im je raznolik vidokrug po onih stranah i koja su jedno od drugoga razdaleka, to bi dakako ta cesta morala sad uza stranu, sad niza stranu zakretati, samo joj položitost ne bi smjela veća biti od 4", kako se to zahtieva, da valjadu gorski drumovi. Samo se sobom kaže, da bi s te glavne pririke ceste (kao s one pod br. 1—3) imali dopirati ogranci do onih sela, do kojih bi bilo prezahodno glavnu cestu primicati.

Sve će te ceste vrlo mnogo stajati, te će se pri gradnji morati štediti. Ali nemojmo štediti prikraćujuće im dužinu, t. j. da ne dosiju, kuda bi morale dosizati, jer to je glavni uvjet njihovoj

valjanosti, već štedimo pri uzgrednih uvjetih, kakvi su širina, do-prsnici (perde), odrazači i dr.

Svaki novi odbod (trasu) treba izpitati s n a r o d n o - g o s p o - d a r s k o g a, strategijskoga i gradjevno-tehničnoga stanovišta. Pošto napokon gradnjom cestā treba upriličiti novih izvora privrede, da se uzmogne zaplodjivanje krasa uploške udesiti, neka se gradnje tako porazdiele, kako će ih krašani sami ne samo moći obaviti, nego kako će uz obavu drugih radnja pri zaplodjivanju krasa koji desetak godina imati gdje i štogodj svejednako i neprestance pri-vredjivati.

Izim toga trebat će i mnogih drugotnih puteva, jedno s toga, kako već prije rekosmo, da se može doći do zaselaka, koji su od glavne ceste udaljeni, a drugo s toga, da se šume otvore pro-metu. Uzmimo na um mnoge dosadanje gradnje cestā, koje su udešene ne gledajući na potrebe budućnosti, pak su potla napuštene ili same propale, uzmimo i to na um, da takva drugotna obóila ne zahtievaju udobnosti, već samo da vriede i valjaju smjeru, ako su sbilja kulturno djelo.

13.

Nabava novih izvora privrede.

Budući krašani radi privrede hrane, koju im njihova zemlja ne može nasmagati, moraju u sviet, da rade ili da prosjače, i bu-dući je to u velike štetno po kulturu samoga naroda i po obradji-vanje zemlje, to evo sudim, da je jedna izmedju najodličnijih uporava zaplodjivanja krasa nabava novih domaćih izvora pri-vrede.

Ako li se prouče moji piedlozi, to bi se pronašlo, da ćemo se njihovom izvedbom dokopati velike povorke takovih izvora pri-vrede, kojimi bi se mogli tiem više zadovoljiti, što su im krašani već dorasli.

Po tih mojih piedlozih imala bi se za koji desetak godinâ silna platna od suha kamena uzzidati, veliki pašnici očistiti, mnoge ceste posagraditi; radnja bi se u šumah tako udesila, da bi trebalo mnogo više radnika negli danas; kuće bi se za plaćenike imale uzzidati, a mnogi bi manji plaćenici mogli biti i seljači; u kratko bile bi rada i posla pune ruke, samo se ne bi smio dati inostran-cem, već domaćim radnikom.

Često se preporučivalo, neka se uvede svake ruke obrt, neka se podignu tvornice.

Priznajem korist tih izvorâ privrede, osobito slobodne rukotvorbe, koja se sada toliko pogrešuje; ta bi osobito ženskim glavam i ostarjeloj čeljadi dobro došla.

Ali ja sudim, da državna uprava nije vrstna upriličivati takove podhvate i da će se obrt i promet sâm sobom uvriježiti i kako tako okrilatiti, čim se željeznica do Dalmacije dogradi i sve osnovane ceste izvedu, da kras ne bude iz obćenja onako izobčen kao danas.

Država neka samo bude spremina i brza braniti te podupirati nastojanje posebnika te možda i potaknuti djelatnost kojega društva.

14.

Um naroda prema šumi.

Haranju šume, kojim je po mnogih krajevih zemaljske kruglje silna šteta počinjena, ovelikim je, dapače često najvećim povodom ljudski um, ljudska čud prema šumi.

Čini se, da su jedini germanski narodi, ponajpače Niemci još u pradoba blagoumno i miločudno postupali sa šumom. S toga im se je i ušuljao hrast u njihovu pristarinsku vjeru, a po vjeri doстоjavala se i šuma sve to većeg štovanja; toliko stoji, da su Niemci jedini narod, koji nije poharao svojih šumâ, pa su s toga Niemci izumitelji i učitelji šumskoga gospodarstva svemu ostalomu svjetu.

Nijedan drugi narod nije tako umovao i osjećao, već je još i onda pljenjaо i harao šume, kadno je već bio na visokom stepenu kulture. Istim kad je sve šumsko bogatstvo uništilo i s toga varvarstva sâm stradati počeo, uze se jedan narod za drugim nevolji dosjećati i šumi prijateljevati ne do duše posve draga srdca, ali s osvijedočaja, da je šuma koristna. Hladna je do duše ta prijazan, kao i svi ženici, kojih je samo razum sveo; ali u toliko vriedi, da je moći održavati, čuvati te iznove zagađivati šumu.

Govore obćenito, da Hrvati ne mare ni za drvo, ni za šumu, da su bezdušni haraoci šume, da su oni jedino gramzeć za pustosjenjem ogoljeli velebitske strane do mora. Doduše i ja ne bih rekao, da je šuma prirasla za srdeća jugoslavenska, ali mi se ipak Hrvati ne čine neizlječivi šumski varvari. Jer sâm naišao na dosta podataka, po kojih narod nit baš mari za šumu, nit ju mrzi, al ju ipak

uzme čuvati, čim osjeti, da mu je to koristno; uploške gledaju južni Slovjeni više na korist, nego li na ono, za čim ih srdce boli.

Sudim dakle, da se zaplodjivanju krasa neće suprotnuti um i čud naroda, samo treba seljaka uputiti, koliku će mu to korist donositi; samo ga treba uputiti, da je šuma dragocjeno blago i treba ga oštros kazniti, gdje se usudi harati i krasti goru.

Pokazivahu mi svejednako, koli nemilice krajšnik sakati drvljad i pripoviedahu mi, da mah otevša kradja gore još ni sad nije jenjala. Ali kad sakate drvlje, klaštre ga samo, da nabave krme; a kad se o tom radi, da krajišniku od gladi ne skapa stoka, onda se nemojte čuditi, kad svojevoljno, al ipak bojeć se, da ga ne zateku, na brzu ruku i hrdjavo ogranke odsieca. A što se tiče kradje gore, to moram izpovjediti, da je državna uprava vrlo mnogo tomu kriva, što je ta kradja otela mah.

U takovih šumskih priedjelih, kakove su primorske pukovnije, nije ništa naravnije, već da stanovnici žele iz šume njihova zavičaja vaditi kakvu takvu korist. A što je državna uprava, čije su sve šume bile i čije su još, što je, rekoh, učinila, da upriliči unovčivanje toga zamamljiva prirodnog bogatstva? Do najnovijega doba gotovo ništa. Jer je i danas malne polovice svih šuma prašumska starogorica, koja ondje trune, gdje je uzrastla, i koju je trebalo, da je pameti bilo, sve po redu sjeći i prodavati tiem više, što je morska obala blizu, a na njoj gora neprestane dobro prolazi.

Dakako da bi bilo trebalo o velikom trošku sagraditi čitavu mrežu cesta, kad bi se bila hćela iz bogatih prašuma prava korist vaditi; ali pošto se takov trošak za cielo naplaćuje, to moramo samo žaliti, što se dosle nije nasmoglo dosta novca, da se toli koristna mreža cesta sibilja izvede. A da je to učinjeno, to bi bilo stanovništvo pri gradnji i održavanju cesta i puteva, pri sječnjavi i izvozu starogorice mnogo zasluzilo, ne bi dakle bilo osiromašilo, te bi se bilo priviklo poštenoj privredi mjesto kradji gore.

Mjesto toga ustrojilo nekakva skladišta gradiva i goriva na samoj obali¹. Tko je bio voljan, mogao je onamō pod stanovitu cienu dovoziti goru, samo si je morao dati doznačiti stabla po šumarskom osoblju, pošto je platio šumarinu.

Što su pako mogla ta skladišta koristiti, dokle nije bilo puteva i dokle se nije mogla gora izvoziti?! Dapače skladišta bijahu

¹ U Povilu, Bagu, Jablancu, Svetom Gjurgiju, i pri sv. Ambrozu de Senja.

kriva, što se je više počinjalo kvara, jer se je više gotovine moglo prodati i više pri tom dobiti, a i drugačije bijahu povodom pustosjenju po južnih stranah Velebita, jer ih je šumska uprava morala podpomagati, da ne propanu, a pošto do zagorja nije bilo puteva, to ne bje druge, već neprekidce doznačivati goru na današnjem primorskom krasu.

15.

K r a d j a g o r e.

Koliko je u ostalom opasnim i zamašnim činbenikom postala kradja gore u primorsko-kraškom gospodarstvu, može se po tom omjeriti, što svatko smatra tu kradju glavnim izvorom privrede ondješnjemu stanovničtvu i to prvim iza ratarstva.

G. 1868. naračunala je šumska uprava 1209 kubičnih hvatih u hvacene gotovine, pokradene po šumah triju primorskih pukovnijâ. Taj je broj tiem zamjerniji, što svim krajišnikom još i dan danas pripada pravo drvarenja i paše a poglavito samo krašani kradu goru i to po velebitskih stranah oboritih prema moru.

U predjašnjem poglavju dokazah, da hrvatski krajišnik ne mari mnogo za šumu, pak se bogme od nje i ne žapa, a da ga dosadašnja šumska uprava nije bila vrstna uputiti, koliki je grieħ kradja gore, što bi on tiem manje vjerovao, jerbo je samo ondje krazo, gdje je bezplatice i goru dobivao i svoju stoku pasao, gdje se je dakle smatrao suvlastnikom. Isto zakonodavstvo novijega doba, poimence zlosrećni 18. §. šumskoga zakona od g. 1852. mnogo je kriv zavladaloj razvraćenosti, jer po tom §. ne smatra se prisvajanje gore kradjom, gdje prisvojitelj ima pravodrvarenja i paše, već samo prestupkom.

Ali pored svih tih dosta podražljivih povodâ ne bi ipak kradja gore otela mah toliko, da nije skrajnje siromaštvo sve to više nagonilo naroda na kradju.

Trgovina gore na obali mora, jedva dočekujuća svaku vrst gradiva i goriva, ma koliko ga bilo i odkud godj dolazilo, olakšava dakako počinjanje kvara po tom još opasnijega, što su susjedni otoci i susjedni priedjeli dalmatinskoga kopna još grozniye goleti nego li kras hrvatske vojničke krajine, te s toga pitaju s ovoga kraja gorivo, makar kako hrdjavoj bilo, ogranke, panjeve, pridanke.

Pa ipak, ne bi čovjek vjerovao, kukavna je privreda, što se je krašanin kradjom gore dosine. Ja sam se glavom osvjedočio, do

kakvih se skrajnosti tuj dolazi. U svakom primorskom mjestu vidio sam, gdje prodaju to kukavno gorivo, polutrule kržljave ostanke (klipovlje, pruće, kvrgovlje i pridanke) nekadašnje šume. Takovo gorivo donose ponajviše žene, nedorasla mladež i sjedoglavci stareci — donose ga 2—3 ure daleko na svojih ledjih, ili natovareno na magaradi ili na hrdjavoj kljusadi. Takov doduše mali naramak goriva, što čeljade na sebi doneće, prodaje se pri moru po 7 do 10 novčića a tovar po 15 do 25 novčića. A da tih kukavnih 7—10 novčića zasluži, potrati čeljade što kupeć, što noseć i vraćajuć se kući tri četvrtine dana!

Najopasniji su kupei, dolazeći sa dalmatinskih otoka. Oni na-ruče ili pokupē kradene gore, koliko na barke nakrečati mogu, ali su ipak toliko mudri, te ne će da plate, dok se sve ne nakreca, dok dakle ne mine pogibelj zaplijenbe.

Tako biva svuda po primorskom krasu, ali je najvećma otelo mah u Lici.

Nadšumar Malbohan piše u svom izradku od g. 1872., „da se žalibože prečesto ponavljaju dobe, kad Ličani ne mogu baš ništa privrediti, onda ih najveći dio udari u kradju gore. Osam do deset sati daleko preko hrapih i vrletnih stiena i klanaca izvlače rogove, šube, vesla, duge po cent i dva težine a gdjekad i teže tovare, te ih prodaju po 40—50 novč., ako ih na toj kukavnoj privredi na obali ne zateku i sve im ne otmu. Često se sbiva, da jake ljudes-skare, Herkulova stasa i uzrasta, preterećivajuć se takovim tovarima prije reda zaglave“.

„Naši krašani“, napisala prije nekoliko godina nadšumar Kremenić, „životare kukavno, najvećim dielom samo kraduć goru to po državnih šumah to po občinskim pašnicim, izkapajuć na ovih panjeve i žilje preostala grmlja te prodavajuć kukavno to gorivo što po ostrvlu što po dalmatinskom kopnu. Isti Pažani doplove na svojih korabljah do ličke obale, te tuj, dakako u sporazumku s Ličani, izkapaju panjeve i žilje, ne brineći se ni za pravo, ni za zakon. Već su mnogi Pažani prigodom takvih noćnih plovitaba, kad ih je vihor zatekao, postradali i zaglavili. Ono 800 duša Žugarana i Lukovljana živu izim malo koga jedino o kradji gore; poglavarstvo im, negdašnja satnija, dokazala je g. 1865., da 9 kućâ i u njih 160 duša ne imajući nikakve druge zasluge (jer na onoj pustoj obali nisu imali gotovo nikakve zemlje), ma i ne héeli, moraju krasti goru, ako ne će od gladi pomrijeti“.

Ta toliko mah otevša pa ipak slabo koristna kradja gore najviše je kriva ogolećivanju primorskoga krasa a samo se sobom kaže, da uz takove neprilike nema prilike zaplodjivanju krasa, kojemu se hoće bar tolika sigurnost, da se u ono ne dira, što se težkom mukom stvori.

U svu sreću bezdušan je primorski krašanin samo u državnoj šumi ili na občinskom pašniku, gdje ga pravo uživanja slobodi; ali gdje posebni uzme zagajivati, ondje je bar u toliko obziran, da nikomu ne omrazi podizanja gore.

Uprava je državnih šumâ do duše u taj smjer, da zapriječi kradju gore, na kraju svake ceste do obale postavila šumske straže i pregradila ceste priečkami, te se samo ona gora propušta, za koju ima pismena izprava (a druga se zapljenjuje). Ali po drugih krajevih primorja ne ima te kontrole. Dužne su istinabog kr. carinske i porezne straže zaprečujuće kriomčarenje ustavlјati i kradenu goru; ali pošto ne pripadaju šumskoj upravi, to je i to ustavljanje vrlo nedostatno, a to nije ni malo pohvalno po financijalnu upravu.

Pošto jedne i druge straže omjerice vrlo mnogo stoje, to bi bilo u velike probitačno ukinuti sve posebne šumske straže a finančijalnoj straži povjeriti posvema ustavljanje kradene gore, kao što imadu ustavlјati kriomčare. Ali ne bi smjela ta povjerba ostati samo na papiru.

Kad se obavi razdioba šumâ i kad se kraške šume proglose branjenicami, onda će se sam sobom pooštiti kazneni postupak. Samo neka sudovi na brzu ruku sude prijavljenim šumskim prestopkom, da ne zastare i po tom krivci ne prodju bez kazne.

16.

Poljsko redarstvo i uprava šuma.

Govoreći o tom predmetu predpostavljam s valjanih razloga, da je ono već dovršeno, što je u području triju kraških pukovnija istom započelo, a to je razdioba šuma. Činim to tiem više, što nikako ne bi mogao svjetovati, da se u veliko započme zaplodjivanje krasa ili preustrojba šumske službe, dok se ne obavi razdioba šume.

Po predloženih osnovah razdiobe imale bi sve državne šume na krasu postati svojinom pukovnijskih občina.

Već predložih i opet preporučam, da se od toga odstupa izuzmu gričevi, spomenuti u 8. poglavju, koji bi imali obćinam služiti uzorom pomladjivanja gore i namicanja brsta.

Pristane li se uz taj priedlog, to bi država na primorskom krasu posjedovala 6000—8000 rali šume a pri upravi te šume ne bi financijalno, već jedino stanovište obćega blagostanja mjerodavno bilo.

Ostali dio državnih šumâ izlučio bi se na visočinah iza krasa; budući pako i onud pogibelj ogoljaja postoji, to bi se prometu gore iz toga diela šumâ imale postaviti one granice, o kojih će u 21. poglavju govoriti; te granice ne čine mi se ipak toli pretežne, da se ne bi smjelo pomisliti na novčani dobitak od toga posjeda, s toga bi pri upravi tih šumâ imao najvećma odlučivati fiskalni interes.

Po zakonu od 15. lipnja 1873. imadu se do duše sve šume, što se odstupljuju na ime aequivalenta za pravo drvarenja i paše, predati velikim pukovnijskim imovnim obćinam, ali 4. članak toga zakona dopušta mudro izlučbu pojedinih obćinâ, dapače i pojedinih selâ i to uz prihvrat punomoći pukovnijske obćine.

Veliki podhvat zaplodjivanja krasa, čini mi se, odrješito zahtjeva, da se takove izlučbe imadu na krasu što obilatije dopuštati. Pošto se samo od najužeg spoja priedmeta, uživanja sa uživaoci nadati možemo onomu maru, onoj štednji, onomu odricanju i onim žrtvam u korist budućnosti, što ih zahtievaju šume, koje su već počele ogolećivati, ili kojim ta pogibelj prieti, to moram individualnu razdiobu medju pojedina sela smatrati jedinim pravim najbližim smjerom celogra uporavlјaja. Najviše, što bi mogao popustiti, ako se individualna razdioba poradi prevelikih potežkoća ne bi mogla namah obaviti, jest to, da se za sad prielaznom ustanovom bar kraške obćine svake pukovnije u posebnu cjelinu od pukovnijskih imovnih obćinâ odciepe.

Tako bi se primorski kras dostaо svojih posebnih uprava obćinskih šumâ. Toj bi upravi trebalo povjeriti i one gričevite pašnike, koji bi se (pogl. 8.) imali s toga, što su to već bili, i u prilog zaplodjivanju krasa šumom proglašiti, a na njih srednja gora uz namicanje brsta podizati.

Ima li se od te nove uprave što posve vrstna i valjana očekivati, a samo tiem se može smjer postignuti, dočim posò srednje ruke mnogo novea stoji, i dočim se njim ne bi moglo demonu

ogolećivanja na rep stati — to trebaju toj upravi dobro plaćeni organi, stajati će dakle toliko, da će taj trošak daleko nadmašiti sadašnji prihod šume. Nije dakle prilike, da će preuboge kraške obćine voljne biti postaviti takov predragi aparat. Pošto je pako zaplodjivanje krasa i onako postalo državnom brigom, i pošto su u taj smjer velike svote opredieljene, to sudim, da bi vlasta imala sav trošak uprave obćinskih šuma na primorskom krasu do boljih vremena iz državne blagajne podmirivati. Dapače neka država sagradi i uzdržava i one zemljami providjene stanove, što će šumarskomu osoblju bezuvjetice trebati, hoće li se, da ovo po svojoj dužnosti ljudski službuje; samo neka onda ti stanovi ostanu državni.

Za tiem treba po mom sudu bezuvjetice, da državna vlast izdašno i postojano starješuje upravam obćinskih šuma. To starješovanje ne treba do duše dalje zasizati, nego da se osigura ono, što zakon propisuje o kraških šumah; te osigurbe treba na krasu triput većma, nego li po ostaloj krajini. Jer ponajprije može na tom tlu svaka pogreška preopasnna i takova biti, da se ni ne može popraviti, a za tiem ne ima u kraškim obćinâ glavnoga uvjeta vlastitoj inicijativi u smjer posve valjana upravljanja šume.

Prvli će razlog svatko shvatiti, tko se sjeti često spomenute opasne naravi kraškoga položaja, a da nedoraslost obćina dokažem, valja mi zasegnuti podalje.

Dobru šumskomu gospodarstvu treba ne samo površine i zemlje, već i neke glavnice u svih šumskih razdjelih nalazeće se, svakovjeke žive gore. Budući ta glavnica male kamate izmeće a vazda se unovčiti može, dadu se zamamiti lakkoumni i potrebni vlastnici šume, da izvade glavnicu, to jest da posieku goru. Na toj istini temelji se najvećma razlog, za što samo imućnici gospodariti mogu šumom i za što je šumsko gospodarstvo najnaprednije u velikih posjednika; a zašto u malih posjednika često nema nikakve šume, ili im je manje više poizsječena.

U svaku će ruku obćine na primorskom krasu dugo još sirotovati, ali je gore to, što će se po mom piedlogu morati od njih zahtievati, da na svojih gričevitih pašnicih podižu goru, t. j. da na grdnoj prostoriji, ne dirajuć u nju više godina, istom stvore glavnici žive gore, s toga bi se deseterostrukim za jedno mogao obkladiti, da će samo snažnu pritisku najviših oblasti poći za rukom nagnati obćine, da sibilja doprinose takove žrtve.

Istinabog, zakon od 15. lipnja 1873. podvrgava uprave občinskih šuma, što se poslije razdiobe šuma ustrojiti, državnomu nadzoru; al biva to samo pošteldljivim načinom, koji može valjati u drugoj krajini, gdje nema tolike opasnosti. Sudim dakle, da bi se te ustanove glede primorskoga krasa imale oštire priudesiti i u zakon unjeti.

Takovoj šumskoj upravi trebalo bi napokon i ono 6000 do 8000 rafli uzornih srednjih šumâ predati, što bi po mojih priedlozih na primorskom krasu ostali državnom imovinom; samo ne bi uprava glede tih srednjih šumâ, kao i glede državnih činovničkih zaselaka imala primati odluke od občinskih odbora, već od politične zemaljske oblasti.

Zakoni i mjere, što ih ja u prilog zaplodjivanju krasa preporučujem, zahtievaju, ako im nije sudjeno ostati samo crno na bijelu, vješte organe poljskoga redarstva, koji će provedbu tih zakona i miera nadgledati i pri dotičnu postupku političnim oblastim pomagati, ili ih zastupati.

Pošto je ta služba većim dielom šumske naravi i pošto se šumarsko osoblje lako uvješti u te poslove; pošto za tiem nepristupnost krasa ne dopušta zaokružbe velikih službenih kotarâ; pošto se je napokon jedva bojati, da će jedan posao smetati drugomu, jer će biti jedna najviša oblast, to ja sudim, da bi se poljsko redarstvo na primorskom krasu imalo po pravilu povjeriti upravi občinskih šumâ.

A pošto je zaplodjivanje krasa i sve, što k tomu spada, nekakva osobitost, kojoj treba posebna nauka, te uzevši na um, da se na krasu počinjene pogreške mogu preko mjere ljuto osvetit, to neka se kod zemaljske politične oblasti za obavu dotičnih posala ustroji posebni (kraški) odjel a u njem neka se namjeste najodličniji vještaci.

Taj odjel neka upravlja i sudi u svih javnih poljskih poslovinh primorskoga krasa, u kratko neka mu se onakov položaj i onakova samostalnost upriliči, kakovimi se odlikuju njemačka glavna razgodna povjerenstva, a u takvo se povjerenstvo neka kašnje i pretvori taj odjel, čim nastane hora glavnemu uredjivanju zemaljskoga vlastničtva¹.

¹ Tjem su predloženim razgodnim povjerenstvom donckle predteče ili predšastnici sadašnja srednja i mjestna povjerenstva za odkup prava drvarenja i paše u državnih šumah vojničke krajine.

Pošto se napokon od svakoga izvršujućega činovnika ne može zahtievati (jer nema čim), da iz svog žepa nabavlja knjige, kako će vazda stajati na visini posebnog znanja, tičućeg se zaplodjivanja krasa, a kamo li da o svom trošku putuje, kako će si svojim očima i potanjim iztraživanjem pribaviti potanko znanje o zemlji i kulturnom joj napredku; te pošto je poznavanje zemlje i krasa vrlo nuždno, ako se hoće u tom odjelu uspješne raditi, to mi se čini, da bi trebalo kod politične zemaljske oblasti uz onaj upravni još drugi odjel za poznavanje zemlje i krasa stvoriti u taj smjer: *a)* Da ljudski sastavljen te i tiskom što većma razširen opis zemlje i krasa vazda popunjuje i uzdržava na visini vremena, te da nova popravljena i popunjena izdavanja priredjuje. *b)* Da posebni muzej svih priedmeta, koji se tiču zaplodjivanja krasa, a uz to *c)* i knjižnicu za poznavanje zemlje i krasa zametne i uzdržava na visini dana. *d)* Da organom poljskoga redarstva i drugim nastojaocem oko zaplodjivanja krasa, na zahtjev ili od svoje volje, kad vide, da je to nuždno, razašilju takova putila, ili što sami znadu il umiedu, da im u horu priobéivaju.

17.

Zakonarstvo o zaplodjivanju primorskoga krasa.

Prijazni čitalac neka se izvoli sjetiti, da sam ja za uvjete i pomagala zaplodjivanju primorskoga krasa ove naredbe i zakone preporučio:

- a)* Da se sve podpune goleti proglose državnom svojinom. (U pogl. 7.)
- b)* Da se većma gričeviti pašnici proglose i u katastar upišu šumom. (U pogl. 5. i 6.).
- c)* Da se poprave osnove šumske razdiobe, kako će svi oni gričeviti pašnici, od kojih se po priedlogu u pogl. 6. i 8. imadu stvoriti uzorne srednje šume, pripasti šumom državi na ime ostajuće joj polovice.
- d)* Neka se povodom sadašnje javne katastracije potanko izpita pravo svojatanja krčevinâ u šumi i gdje je slab temelj, da se to pravo ne prizna. (U pogl. 5.).
- e)* Da se stvari zakon o razdiobi občinskih pašnika medju pojedinu sela (u pogl. 5.) i to za onaj vrlo vjerovatan slučaj,

ako se ta razdoba ne bi mogla obaviti po sadašnjoj katastraciji za zemljišnik i zemljarinu.

- f) Da se izdadu ustanove, kako se ima gospodariti seoskimi pašnici. (U pogl. 6.).
- g) Da se zabrani imati koze, ili bar, tko ih ima, da ih smie izgoniti samo na svoje ogradjene zemlje. (U pogl. 6.).
- h) Da se stvori zakon o razdiobi seoskih pašnika medju seljake ili kako da drugčije pašnici dodju u posebničke ruke. (U pogl. 6.).
- i) Da se uporabi 854.—858. §. o. gr. zakonika na platna, kojimi su ogradjene kraške zemlje. (U pogl. 9.).
- k) Da se izreče veća kažnjivost za kvarove u ogradah.
- l) Da se izda zakon o usglobljivanju zemalja. (U pogl. 11.).
- m) Da se osigura što oštřiji državni nadgled uprave občinskih šuma. (U pogl. 16.).
- n) Da se ustroji poljsko redarstvo i uprava občinskih šuma. (U pogl. 16.).
- o) Da se dozvoljavaju bezkamatni zajmovi u smjer zaplodjivanja občinskih pašnika ili za izdašno poboljšavanje posebničkih zemalja. (U pogl. 5. i 10.).

Pošto se te ustanove jedna za drugu zakvačuju ili bar glasom sudaraju i pošto su posebice namjenjene krajško-hrvatskomu primorskomu krasu, to mi se čini načelice probitačno, da se sve te ustanove nazovu „zakonom o zaplodjivanju krasa na velebitskih primorskih stranah u nekadašnjoj hrvatskoj vojničkoj krajini“ te da tako u velike i sglobimice zavaljaju.

Ali pošto tomu treba više vremena, nego li je u neke ruke probitačno, to će možda biti praktičnije, da pojedina poglavja kako užtreba, zavaljaju i da se preglase posebnim zakonom ili naredbami, pa da se onimi uz a), b), c), d) i e) započme za tiem da se onimi uz f), g), i), k), m), n) i o) nastavi a ostalimi savrši.

Od većega diela tih navedenih zakona nije manje prešan prepravak ustanova valjajućeg šumskoga zakona o branjenicah. Treba najprije 19. §. toga zakona u toliko razmaknuti, da u njegov obхват spadaju i one kraške goleti ili ogoljetbi pristupne strane, kojih je zagajitba ili uzčuvba na njih ponarasila grmlja prie kom nuždom za obće blagostanje. Isto bi se tako imale ustanove šumskoga zakona o kvarovih u toliko razširiti, da se ima svaki prestupak i svaka proturednost u branjenici onom oštrijom kaznom kazniti, koja je

propisana za oštećivanje takovih priedmeta, koji su velike vrednoće za obće blagostanje.

Toj bi se posljednjoj ustanovi imalo dodati, da i onim nasadom, što bi ih koji posjednik sâm od svoje volje na pustu krasu zasadio, pripada ta viša zaštita kaznenoga zakona, u koliko je vlastnik zahtievaو i postigao, da se proglaši branjenicom.

Ostvarba svega toga, što sam dosle predložio, bila bi povodom bitnoj preinaci napremica zemaljskoga vlastničtva.

Pa zar ne bi bolje bilo prihvatić se namah one najobsežnije iznovične razdiobe svega posjeda seljačtva medju pojedine seljake, kako se je to u Njemačkoj postiglo tako zvanim razgodnim postupkom?

Ja priznajem podpunoma veliku načelnu vrednoću takovih korjenitih naredaba, kojim Niemci zahvaliti imaju najveći dio svoga poljodjelskoga i družvenoga napredka, priznajem ju i na hrvatskom krasu.

Ali će za cieло svi poznavaci krasa i krašana uza me pristati, da toli temeljita provedba umnoga sustava zemaljskoga vlastničtva na nesrećnom primorskom krasu danas nije nikako možna.

Može li se i pomisliti, da će kraški Hrvati privoljeti uz takovu prekretnju svega, što je dosle obstojalo? Pa da se i ne suprotnu toj prekretnji, zar bi državna uprava bila već spremna, da ju ljudski izvede? A izvedba morala bi svakojako biti uzorna ako nam nije do toga, da sve podje na gore mjesto na bolje.

Pomislimo najbolji slučaj, kad bi nam za rukom pošlo taki u prvi mah uputiti krašane, da privole toj preuredbi — kako bi se izvedba imala udesiti?

Dok bi se o tom zakon stvorio, dok bi se najnužniji izvršitelji namjestili i u taj posao uputili, dok bi napokon nekolike obćine prihvatile, što im se svjetuje, prošlo bi 10—15 godinâ. A malim moralo bi se ipak započeti, jer bi izvodeći organi po pravilu imali biti domaći sinovi i morali bi se samom izvedbom istom uyeštiti.

Recimo još, da ćemo se za neko ne predugo doba dostati drugoga a napokon i trećega valjanoga razvodnoga povjerenstva, to bi ipak trebalo najmanje petdeset godina, dok bi ta povjerenstva upriličila razgodu po svem krasu. — Medjutim bi dakako sve ostalo pri starom, šumom bi se još kakovih 15—50 godinâ onako, kao i

dosle, gospodarilo a dotle bi i primorski kras i krašani po gotovo po zlu prošli!

Glavnoj regulaciji zemaljskoga vlastničtva, kako je udešena u najnaprednijih zemljah, uvjetom je napredna uljudba naroda, a te u krajini još ne ima, već se mora istom težkim naporom postignuti.

To su uzroci, zašto sam svoje priedloge onako zapriličio i što ovo poglavje svršujem zakliknuvši: Živio razgodni postupak! Na-stojmo, da ga se dosinemo, ali prihvatimo se iz ovih stopâ preporučena posla, da najprije spasimo glavnu stvar, a to je p r i e d m e t z a p l o d j i v a n j a .

Obzirući se pako na veliku znamenitost razgodbenoga postupka uploške našao se je austrijski uglednik u struci poljodjel-skoga zakonarstva, ministerijalni savjetnik Karlo P e y r e r ponukanim napisati razpraviciu o tom priedmetu imajući na umu vojnički hrvatski kras, koju ćemo u drugi dio ovoga spisa uvrstiti¹.

18.

Konačna promatranja.

Uzevši na um, da će primorskoga krasa, to jest, onih strašnih goleti poglavito samo zagajivanjem nestati, te da je država spremna u taj smjer napeti se u velike, pričinit će se možda komu čudom, da ja — i to baš ja, budući profesionim šumskim gospodarom, preporučujem toliko malo zagajitaba.

Doista bi se za koji desetak godina po mom priedlogu zaga-jile samo ove šume:

kakovih 6000—8000 rali srednje šume uz namicanje brsta, koju bi imala država na svom zemljištu podići;

kakovih 20.000 rali takove šume, što bi ju na svojih gričevitim pašnicima pomladjivanjem imale podići obćine;

možda kakovih 1000—2000 rali, što bi ih marljivi posebnici mogli zasaditi voćem i gorom;

dakle svega skupa možda 30.000 rali ili samo trećinu površine primorskoga krasa.

¹ U ostalom ne bi bio razgodni postupak u tih zemljah posvema nov; ugarska komasacija bijaše i jest nešto dobrano nalična, jer se komasacijom ne ide samo za tiem, da se razdaleke zemlje usglobe, već da izadje uploške bolja teritorijalna prilika.

Dapače ne predložih u prvi mah ništa odlučna za one strašne goleti, koje pravim, pustim krasom zovemo, premda je liećeć i vidajući ušlo u običaj nastojati što jače, da se najprije i najodrješiti odstrani najgore zlo.

Ipak mislim, da sam pravo predlagao. Jer se nikako ne može raditi o tom, da se sav primorski kras namah i posvema zagaji, ne može se o tom raditi već s toga, što se to ni ne bi moglo izvesti, a što se može jest samo to: da se zaprijeći dalje opustošivanje, te da se radi, kako će se taj kraj sve većma zelenjeti, zagajivajući ga sve više i brže u koliko se tomu bude nasmagivalo dosta sredstava.

O tom pak, da se većim dielom i što skorije zagaji sve, što nije oranica, livada ili vrt, ne može se već s toga ni govoriti, jer ne možeš odanle odagnati sveta, koji bezuvjetice treba ono griča i trave po krasu, da hrani svoje lranitelje a to je stoka, dočim bi posvemašnje zagajivanje zahtievalo, da se i paša posvema dokine. Povrh toga ne ima vlada pravoga temeljišta, da izvodi ono silom, čemu bi se sve pučanstvo jednoumice opiralo, jer oni kobni pašnici niesu imovina države, već su imovina obéinâ. Pa da i nije takove prekorubne zapreke, pa da već i ima država onu prevrstno ustrojenu vojsku uvještenih i sduševno marljivih šumskih činovnika, koju bezuvjetice zahtieva toli ogroman i preko vrha težak posao posvemašnjega zagajivanja, to bi tomu trebao toliko grdan trošak, da ga ne bi mogla nasmagati Austro-Ugarska uzprkos glasovitim neizerpivim vrelom svoje moći.

Dosta sam ostario te već ne idem za onim, što ne može biti, ma da je i koliko liepo, a vazda sam spremam, ako treba istinu kazati i ondje, gdje su zavladale kojekakve obsjene, s toga sam u ovom pametaru samo ono predložio, što se može postignuti, što mi se dakle praktično najboljim činjaše. Mogu pak vjeru zadati, podje li za rukom izvedba mojih priedloga za 3 do 5 desetaka godina, da će se vidjeti uspjeh, komu si i država i zemlja može čestitati. A moram i to iztaknuti, da će već taj umjeren početak zaplodjivanja krasa zahtievati toliko troška, toliko upravne i činovičke vrline, koliko se najviše može nasmagati!

I to će se možda čudno činiti, što moji priedlozi obasižu, samo bližnjih nekoliko desetaka godina.

Na to mi je odgovoriti, kako sam već premnoga toga izpekao, nego li da bi mogao poput nevježe predlagati potanke propise poznim našim unukom, koji će valjda bolje od nas znati prosuditi, što im prema njihovoј drugojačijoј i drugčije mislećoj dobi može koristiti.

(Nastavak će slediti.)

Normalni dohodak i normalna drvna zaliha uredjene šume,

njihov razmjer medjusobno i prama površini ciele šume obzirom na obhodnju. Napisao umirovlj. c. k. šumarnik Ante Tomić.

Normalni prihod uredjene šume sastoji iz množine drvâ, koja se u jednogodišnjoj pravilnoj sjeći u uporabnoj dobi izvaditi može.

Uzmimo primjerice cielu površinu uredjene šume sa 3920 rali, 100-godišnju obhodnju a prihod sječe u uporabnoj dobi po ralu 75 hvatâ, 80 koc. stopa solidna drva računajuć, koje u metarskoj mjeri $75 \times 80 = 6000 \text{ k}': 31.667 = 189.47$ koc. metarâ iznaša; to je: $\frac{3920}{100} = 39.2$ rali pravilna godišnja sječa à $39.2 \times 189.47 = 7427.22$ koc. metarâ normalni prihod.

Normalni prihod i normalna zaliha stoje pako svagda u njenom medjusobnom razmjeru, a taj se ravna po obhodnji.

Pomnoži li se najme normalan prihod sa polovicom obhodnje, to dobijemo odgovarajuću normalnu zalihu drva, najme; $7427.22 \times \frac{100}{2} = 371361$ koc. metarâ.

Obhodnjom mienja se i pravilna godišnja sječa, a ujedno i normalan prihod, dočim normalna zaliha drvâ ostaje konstantna, dokle se nepromjeni površina uredjene šume ili količina prihoda u uporabnoj dobi po ralu.

A) Uzmimo, da je površina uredjene šume, kao već navedeno, 3920 rali, to je:

1. pri 100-godišnjoj obhodnji: godišnja sječa $\frac{3920}{100} = 39.2$ rala, po 189.47 koc. metarâ drvâ računajuć, $39.2 \times 189.47 = 7427.22$ koc. metarâ normalan prihod, a $7427.22 \times \frac{100}{2} = 371361$ koc. met. normalna zaliha;

2. pri 120-godišnjoj obhodnji: godišnja sječa $\frac{3920}{120} = 32\frac{2}{3}$ rala, $32\frac{2}{3} \times 189.47 = 6189.35$ koc. metarâ normalan prihod, a $6189.35 \times \frac{120}{2} = 371361$ k. met. normalna zaliha.

3. pri 150-godišnjoj obhodnji: godišnja sječa $\frac{3920}{150} = 26\frac{2}{15}$ rala, $26\frac{2}{15} \times 189\cdot47 = 4951\cdot48$ koc. metarâ normalan prihod, a $4952\cdot48 \times \frac{150}{2} = 371361$ k. met. normalna zaliha.

Razmjer razlikosti izmedju normalnim prihodom i normalnom zalihom je

$$\text{kod 1. } 7427\cdot22 : 371361 = 0.02 = 2\frac{0}{9} \text{ od nor. zalihe,}$$

$$\text{kod 2. } 6189\cdot35 : 371361 = 0.0166 = 1\frac{2}{3}\frac{0}{9} \text{ " " "}$$

$$\text{kod 3. } 4951\cdot48 : 371361 = 0.0133 = 1\frac{1}{3}\frac{0}{9} \text{ " " "}$$

jer kod:

$$1. 371361 \times 2\frac{0}{9} = 7427\cdot22 \text{ koc. metarâ,}$$

$$2. 371361 \times 1\frac{2}{3}\frac{0}{9} = 6189\cdot35 \text{ " " "}$$

$$3. 371361 \times 1\frac{1}{3}\frac{0}{9} = 4951\cdot48 \text{ " " "}$$

normalan prihod iznaša.

Ovaj dokaz svjedoči, da normalna zaliha svagda te ista ostaje, dokle se površina uredjene šume ili količina drvâ po ralu u uporabnoj dobi nepromjeni, a upravo polovicu one množine drvâ iznaša, koja mora biti, kad je ciela površina uredjene šume sa starim drvećem već obraštena, najme $3920 \times 189\cdot47 = 742722$ a $742722 : 2 = 371361$ koc. metarâ.

B) Uzmimo nadalje, da je površina uredjene šume samo 3000 rali, a količina drvâ u uporabnoj dobi i ovdje po ralu $189\cdot47$ k. met., to je;

1. pri 100-godišnjoj obhodnji: godišnja sječa $\frac{3000}{100} = 30$ rali, $30 \times 189\cdot47 = 5684\cdot10$ k. met. normalan prihod, a $5684\cdot10 \times \frac{100}{2} = 284205$ k. met. normalna zaliha;

2. pri 120-godišnjoj obhodnji: godišnja sječa $\frac{3000}{120} = 25$ rali, $25 \times 189\cdot47 = 4736\cdot75$ k. met. normalan prihod, a $4736\cdot75 \times \frac{120}{2} = 284205$ k. met. normalna zaliha;

3. pri 150-godišnjoj obhodnji: godišnja sječa $\frac{3000}{150} = 20$ rali, $20 \times 189\cdot47 = 3749\cdot40 \times \frac{150}{2} = 284205$ k. met. normalna zaliha.

Razmjer prednavedenih razlikosti medju normalnim prihodom i normalnom zalihom je isti, kao što u prvom primjeru, jer je;

$$\text{kod 1. } 5684\cdot10 : 284205 = 0.02 = 2\frac{0}{9} \text{ od nor. zalihe,}$$

$$\text{kod 2. } 4736\cdot75 : 284205 = 0.0166 = 1\frac{2}{3}\frac{0}{9} \text{ " " "}$$

$$\text{kod 3. } 3749\cdot40 : 284205 = 0.0133 = 1\frac{1}{3}\frac{0}{9} \text{ " " "}$$

te i ovdje kod površine od 3000 rali sa $189\cdot47$ k. metarâ prihoda od sječe po ralu, $3000 \times 189\cdot47 = 5684\cdot10$ k. met. normalan prihod, a $5684\cdot10 : \frac{100}{2} = 284205$ koc. metarâ normalna zaliha iznaša.

Odavde sledi nadalje, da se normalna zaliha za svaku površinu uredjene šume po količini drvâ u uporabnoj dobi po ralu najkraće obračuna, ako se polovica površine s količinom drvâ u uporabnoj dobi po ralu pomnoži; a to

$$\text{kod A)} \frac{3920}{2} \times 189\cdot47 = 371361 \text{ k. met.}$$

$$\text{kod B)} \frac{3000}{2} \times 189\cdot47 = 284205 \text{ " "}$$

ili

$$\frac{3000}{2} \times 202.103 = 303154\cdot5 \text{ koc. metarâ}$$

$$\frac{2000}{2} \times 176.839 = 176839 \text{ " "}$$

i t. d. polag površine uredjene šume i pronadnjene količine drvâ u uporabnoj dobi po ralu, gdje u svakom slučaju onaj pod A i B dokazan razmjer postotakâ medju normalnim prihodom i normalnom zalihom obzirom na obhodnju jedan te isti ostaje.

Pošto je nadalje normalan prihod jednak sa popričnim prirastom uredjene šume, to je pri procjenbenom katastru već s toga važan, jer se procjenbeni podatci osnivaju na prije navedenom razmjeru normalnog prihoda i normalne zalihe, a o točnom prosudjivanju tih činjenicâ odvisan je uspjeh katastralne projekcije pri sadašnjem stanju šume.

Pri katastralnoj šumskoj projekciji obračuna se prirast drvâ po ralu u svakom razredu, ako se drvna množina po ralu u uporabnoj dobi s dobom sastojine razdieli, gdje nam količnik daje godišnji prirast u uporabnoj dobi.

Istim načinom postupa se i pri obračunu normalnog prihoda, jer je i tu drvna množina po ralu u uporabnoj dobi, kao i kod katastralne projekcije, temelj za obračun prihoda, gdje pri katastru doba sastojine ujedno i obhodnju sačinjava.

Za to dokazati uzimimo prednavedeni primjer, t. j. površinu uredjene šume sa 3920 rali, 100-godišnju obhodnju, a prihod od sječe u uporabnoj dobi po ralu 189·47 k. met., po čemu je već normalan prihod sa $39\cdot2 \times 189\cdot47 = 7427\cdot22$ koc. metarâ pronađen :

Da je kod katastralne projekcije ukupna površina šumske sastojine kao gore 3920 rali, doba sastojine 100 godinâ, drvna množina po ralu 189·47 koc. metarâ; to iznaša poprični prirast u uporabnoj dobi $\frac{189\cdot47}{100} = 1.8947$ koc. met. po ralu, a taj poprični prirast, razdeliv na cielu površinu sastojine, daje $3920 \times 1.8947 = 7427\cdot22$ koc. met., koji je broj jedan te isti sa već gore dokazanim

normalnim prihodom od 7427.22 koc, metarâ. Kako već rekosmo, stoji normalni prihod s normalnom zalihom u vječ u stalnom razmjeru, po kojem normalni prihod iznaša postotke, odpadajuće kao užitak na godinu od normalne zalihe. Ti postotci protežu se pako samo na normalnu zalihu i tiču se zbiljne zalihe u toliko, u koliko naznačuju količinu užitka zbiljne zalihe obzirom na potrajano šumsko gospodarstvo, na što se pri odmjeri poreza obzir neuzimlje, nego samo na drvnu zalihu, koja bi se zbilja nalaziti imala.

Odatle sledi, da je porez po mjerilu normalnog prihoda:

1. za one šume probitačan, u kojih se je do sada manje sjeklo, nego li je normalni prihod, te gdje se sada više starih drynih razreda nalazi; pošto normalna zaliha, kako već dokazano, samo polovicu one dryne množine iznaša, koja bi biti moralna, kada bi ciela šumska površina s odrastlim drymom obraštena bila; s toga je ona dryna gromada, koju takove šume nad normalnom zalihom imaju, prosta od poreza. Protivno ima se;

2. za one šume, u kojih se je preko normalnog prihoda ili na većim sječam, nego li su normalne, bezobzirce sjeklo, te koje su tim načinom većim dielom u mlade šume pretvorene, ili pako, u kojih se je neurednom sjećom sklop prekinuo, s toga dakle u tih šumah normalne zalihe već sada neima; valja ipak porez od cieleg normalnog prihoda plaćati, premda je njihova zbiljna zaliha obzirom na razmjer dobnih razredâ i na manjkavi sklop sada manja od normalne; jer se po propisih zakona o katastru procjenbe pri izvidu šumskog prihoda neuzimlje u obzir niti lošo stanje šume, niti razmjer dobnih razredâ, nego jedino razred vrednote tla, u kojem popriječni prirast obraštene sastojine u uporabnoj dobi, normalnom prihodu jednak, za obračunanje mjerilom služi.

Ovim je karakteristika i odnošaj normalnog prihoda s normalnom zalihom bez algebrajičkih izrazkâ dovoljno dokazana, što se pako odnošaja normalne zalihe prema prirastu drva tiče, to ćemo za sada izostaviti, te o tom drugom prigodom razpravljati.

Normalna zaliha je godine 1788 naredbom dvorske komore mjerilom za ustanovu šumskog prihoda za državne šume u Austriji najprije propisana. Početnik te dobre ideje nije poznat, nu sva je prilika, da je bio vrli financier, koji je, poznавajuće glavne činjenice u knjigovodstvu „dugovina“ i „imovina“, sudio, da šumski prihod vazda u njekom izvestnom razmjeru prema ciejoj zalihi drva stoji i da ova dryna zaliha pri uredjenom ili normalnom stanju šume

obzirom na vrst drveća i ogoja, nadalje i obzirom na vrednotu tla i uporabno doba uyeik jednak biti mora, s toga se zove fundus instructus. Ako je sadašnja drvna gromada kojeg uporabnog razreda veća od fundus instructusa, onda se mora višak drvne množine prije uporabiti i u normalno stanje privesti; ako li je pako zbiljna drvna zaliha manja, onda valja užitak drvâ stegnuti u toliko, da se manjak zalihe drvâ prirastom drvâ s normalnim stanjem izravnati može. Mjerilo pako, u koliko treba užitke povisiti ili stegnuti, označuje se razlikom zbiljne drvne množine i one, koja bi se u normalnom stanju šume nalaziti morala.

Kako se ova normalna zaliha normalnim prihodom obzirom na površinu i obhodnju nadje, navedeno je već prije; taj se pako račun osniva na predpostavi, da je prirast od početka do uporabne ili dozrele dobe godimice jednak, dakle po popričnom prirastu uporabne dobe, uslijed česa normalna zaliha predstavlja aritmetički red, kojeg se svota nadje, pomnoživ prvi i zadnji član s polovicom broja svih članovâ. Za provedbu tog računa uzimimo površinu pod α s 3920 ralih i razdielimo ju razmjerice po aritmetičkom redu u 100 jednakih članovah, to ima prvi član $\frac{3920}{100} = 39\cdot2$ ralî, a 100. pako $39\cdot2 \times 100 = 3920$ ralî; pomnoživ nadalje ove članove s popričnim prirastom u uporabnoj dobi od $\frac{189\cdot47}{100} = 1.8947$ koc. met., dobijemo za prvi član $39\cdot2 \times 1.8947 = 74\cdot27$ koc. met., a za 100. član $3920 \times 1.8947 = 7427\cdot22$ k. metarâ. Svota tih članovâ bila bi dakle: $74\cdot27 \times 7427\cdot22 = 7501\cdot49$, a $7501\cdot49 \times \frac{100}{2} = 375074\cdot50$ k. metarâ. Nu tu svota neodgovara zbiljnoj normalnoj zalihi, jer se samo onda točno dobije, kad se normalni prihod, nalazeć se u zadnjem članu reda s polovicom broja članovâ, t. j. s polovicom obhodnje pomnoži.

S toga je zbiljna normalna zaliha $7427\cdot22 \times \frac{100}{2} = 371361$ k. met., a srađivju s gore navedenom svotom, za 3713·50 koc. met. manja, t. j. za polovicu 1-godišnjeg normalnog prihoda.

Tu su manu već prvi tumačioci austrijske kameralne procjene jamačno uvidili i s toga su ustanovili, da se prvi član reda kao neznatan za 0 uzeti i račun tako pokratiti može, da se samo zadnji član pomnoži s polovicom broja članovâ.

Da se uklone te mane, učinjeni su razni predlozi, nu bezuspjeho, dokle profesor Hundeshagen neizdade godine 1826 način šumske procjene po užitnom postotku. Tim načinom obračuna

se drvni prirast po izkustvenih skrižaljkah, po kojih se nadje zbiljni prirast od prve godine do uporabne dobe na temelju pro-nadjene drvne množine u šumskih sastojinah od različite dobe.

Sastavkom takovih skrižaljkâ postigao se je doista napredak za obračun drvnog prirasta u različitim dobah, ali ujedno i nazadak glede ustanove normalne drvne zalihe, jer Hundeshagen svetu drvne množine, kako se ista po zbiljnom prirastu od 1-godišnje do uporabne dobe nadje, kao zbiljnu normalnu zalihu drva smatra. Ta je sveta pako, sbrojiv stavke pojedinih godišnjih do najvećeg prirasta, nastavšeg u uporabnoj dobi, manja za $8\frac{3}{5}\%$, nego ona, koja se dobije množitvom normalnog dohodka s polovicom obhodnje. Pošto normalna zaliha, kako već dokazano, s normalnim prihodom u stanovitom razmjeru stoji a taj se osniva na prihodu razreda sastojine u uporabnoj dobi po ralu; to se može samo onadrvna zaliha normalnom smatrati, koja odgovara prihodu po ralu u uporabnoj dobi.

Prispodobiv normalnu zalihu austrijske kameralne procjene od $7427.22 \times \frac{100}{2} = 371361$ k. met. s onom po Hundeshagenovu načinu za $8\frac{3}{5}\%$ manje nadjenom, $371361 \times 8\frac{3}{5}\% = 317.370$ k. metarâ, nastaje pitanje: kojem prihodu u uporabnoj dobi i kojem normalnom prihodu obzirom na obhodnju odgovara normalna zaliha od 319370 k. met.?

Razdieliv normalnu zalihu s površinom uredjene šume, predstavlja nam količnik popriječni iznos, a ovaj podvostručiv, daje prihod sječe u uporabnoj dobi po ralu, odgovarajući dotičnoj normalnoj zalihi; najme: $371361 : 3920 = 94.735$, a $94.735 \times 2 = 189.47$ k. met. po ralu; $319370 : 3920 = 81.472$ a $81.472 \times 2 = 162.944$ k. met. po ralu.

Obračunav dosledno iz povrsine uredjene šume od 3920 rali, 100-godišnje obhodnje, 162.944 k. met. prihoda u uporabnoj dobi po ralu normalni prihod i zalihu, to je $\frac{3920}{100} = 39.2$ rali godišnja normalna sječa, $39.2 \times 162.944 = 6387.40$ normalna zaliha za prihod u uporabnoj dobi od 162.944 k metarâ, nipošto pako 189.47 k. met. po ralu.

Odavle sledi, da bi bio dobiveni prihod, obračunav normalnu zalihu po Hundeshagenovu načinu procjene i uzev ga mjerilom za ustanovu prihoda, za $8\frac{3}{5}\%$ veći, nego što bi imao biti; jer je, sravnjav premašenu normalnu zalihu sa zbiljnom drvnom zalihom,

razlika tim veća, čim je manja uzeta normalna zaliha pri srađnju. Tim postupkom bi se šuma prekomjerno sjekla.

Hundeshagenov način procjene ima mnogo protivnikâ, ali i mnogo pristalacâ, među posljednjimi njeke korifeje u šumarskoj struci, nu od praktikerâ nije se nikada za probitačan priznao.

U novije doba su pojedini šumari a izmedju pisacâ šumarnik i profesor Heyer obračun normalne zalihe po austrijskoj kamerjalnoj procjeni za točan priznali, samo što je Heyer razlikovao, u kojoj se godišnjoj dobi taj obračun preuzeti ima, navadjujuće, da je normalna zaliha:

a) najveća po dovršenom godišnjem prirastu pod jesen do sjećnje stare sječe u zimi ili u proljetju, jer je onda normalni početak sastojine podpun;

b) najmanja odmah poslije godišnje sjećnje i s proljetja početkom novog prirasta, jer je u to doba dovršena najstarija sječa;

c) polovicom ljeta je sredina među a i b, pošto onda cieli sječni red istom polovicu prirasta od tekuće godine postigne, te se razlike među a i b izjednače.

Na temelju gore navedenih razlikâ računa Heyer normalnu zalihu po slijedećih izrazkah:

$$\text{ad } a \text{ da je norm. zaliha } a = \frac{ut}{2} \times \frac{t}{2}; \text{ ad } b, a = \frac{ut}{2} - \frac{t}{2}; \text{ ad } c, a = \frac{ut}{2}.$$

Stavimo u ove izrazke vrednote, rabljene u primjerih pod A, gdje u 100-godišnju obhodnju, a t godišnji normalni prihod od 7427·22 k. met. znači, onda je normalna zaliha:

$$a1. a = 100. \frac{7427 \cdot 22}{2} \times \frac{7427 \cdot 22}{2} = 375074 \cdot 61 \text{ koc. met.}$$

$$b2. a = 100. \frac{7427 \cdot 22}{2} - \frac{7427 \cdot 22}{2} = 367647 \cdot 39 \quad " \quad "$$

$$c3. a = 100. \frac{7427 \cdot 22}{2} = 371361 \text{ koc. met.}$$

t. j. kad se svote od 1 i 2 sbroje i sa 2 razdiele, dobijemo potrečni iznos, te se onda izjednačuje normalna zaliha polovicom ljeta: $375074 \cdot 61 \times 367647 \cdot 39 = 742722 : = 371361$ koc. metarâ, koju zalihu i Heyer kao točnu priznaje.

Bez da se u dalnje mjerodavno razglabanje tih razlikâ upuštam, opaziti mi je samo, da se s razloga, što normalni prihod a po tom i godišnji prihod za cielu godinu, a ne posebno za jesen ili za proljetje valja, ta razlika suvišnom smatra.

Gore navedene razlike po dobi godine za obračun normalne zalihe jesu pako za literaturnu povjest šumarstva u toliko važne, u

koliko svjedoče, da je i sam Heyer još u vrieme prvog izdanja njegove radnje godine 1848 mislio, da normalna zaliha obzirom na godišnji priраст predstavlja svotu aritmetičkog reda sastojecu iz količine prvog i zadnjeg člana pomnoženu s polovicom broja svih članova; dočim je dokazano po novijem iztraživanju priroda drva na temelju pouzdanih skrižaljkâ priroda, da se zbiljni prirost drva do maksimalnog priroda u nekim dobnim odsjecima (razdobjima) u različitoj većini nagomilava, te kad je postigao najveći stepen u uporabnoj dobi predstavlja aritmetički red prvog stupnja, sastavljen iz pojedinog priroda svih godinâ, bez da bi se dokazati moglo, koliko je u svemu godimice zbiljno priraslo, jer je zbiljni prirost odvisan od raznih elementarnih, ljudskih i životinjskih uplivâ, što se i na samih godišnjih obodih drveća lahko opaziti može, koji su u vlažnih godinah veći, a u suvih pako manji.

S toga se i normalna zaliha točno obračuna samo iz zadnjeg člana reda predstavljajućeg normalni prihod te istom onda sačinjava prirost cijelost sastojine, gdje se matematičko mjerilo upotriebiti može.

Kojim razmjerom zbiljni prirost u svakom razredu tla u pojedinih razdobjih pa sve do uporabne dobe raste, može se samo prispodobom popričnog i zbiljnog priroda na temelju valjanih skrižaljkâ priroda dokazati, koje će priobćiti prilikom izdanja mojeg načina ob uređenju i procjeni nepravilnih visokih šuma samo u tom slučaju, ako mi za rukom podje dovoljni broj predbrojnikâ za ovo dielo dobiti, da bi mi se tiskovni trošak osjegurao.

To je dielo u smislu ove razprave bez uporabe algebraičkih izrazaka pisano u nakani popularno dielo izdati, po kojem će se svaki šumar i bez algebre uputiti moći, samo ako aritmetiku dobro pozna.

Ja sam nadajte predležeću razpravu o svojstvu normalne zalihe i normalnog prihoda s toga odabrao, jer o tom, kako normalna zaliha i normalan prihod s površinom uređene šume napose i u cijelu u savezu stoe, neima dovoljna naputka u naukovnih knjigah o šumarstvu, kako se u slučaju upotriebiti može.

Austrijsko-kameralnom načinu procjene pripisuju se dvije glavne mane, a to;

1. da u svojem izvornom sustavu neuzmislje površine u obzir, te s toga u tom pogledu kontrole neima;

2. da normalnu zalihu po popričnom prirastu drvâ u uporabnoj dobi odveć visoko računa.

Te glavne i sve druge mane, s kojih se kamaralna procjena kudi, jesu u mojoj metodi o šumskoj procjeni, koja spaja način razdobljnog razdielenja površine sa kamaralnom procjenom, ne samo posve uklonjene, nego je i valjanost normalnog prihoda podpuno uvažena; s toga se nadam, da će ova pisanina razprava ne samo šumarskom obćinstvu zadovoljiti, nego i svakom posjedniku šume i prijatelju šumarstva ugodna biti.

Br. 21588.

M a r e d b a

kralj. hrvat.-slavon.-dalmat. zemaljske vlade, odiel za unutarnje poslove.

Upravljućemu odboru hrvatsko-slavonskoga
šumarskoga društva

Ovdje.

Na podnesak upravljućega odbora od 4. studenoga 1876., kojim su ovamo priobćene resolucije I. glavne skupštine društva, držane dne 14. i 15. listopada u Zagrebu, odpisuje se tomu upravljućemu odboru, što slijedi:

Ad 1. Što se tiče promjene sadanjega šumskoga zakona neima kr. zemaljska vlada ništa proti tomu, da se po družtvenih delegatih prije svega sabire u tu svrhu potrebiti materijal, koji se u svoje vrieme ovamo predložiti imao. Kr. zemaljska vlada pripravna je što više podupirati odbor u tom nastojanju, čega radi ima se isti, gdje mu se uzvidi potrebito posredovanje kr. zemalj. vlade, ovamo obratiti.

Ad 2 i 3. Glede ustroja inovnih obćinah, kojimi bi upravljali od podžupanijskih oblastih neodvisni gospodarstveni uredi, opazuje se, da se ustrojenje takovih uredah protivi zakonu od 15. studena 1874. ob ustroju političke uprave u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, po kom se šumarsko osoblje podžupanjama pridieliti ima, ter stoji pod nadzorom dotičnih podžupanah (točka 2. dodatka k zakonu od 15. studena 1874.). Obzirom na tu zakonsku ustanovu odpada i potreba namještenja posebnih šumskih nadzornikah, pošto će nadšumami svake podžupanije vršiti nadzor podžupaniji pridieljeni šumar-

ski činovnici. Što se tiče samoga ustroja imovnih občinah, pokazuje izkustvo u bivšoj vojnoj krajini, da ta uredba veliki trošak zahtjeva, koji občine u gradjanskoj Hrvatskoj i Slavoniji, imajuće obično neznatan šumski i povrh toga još loš posjed, neki nositi moglo, makar bi se i više urbarskih, pače i političkih občinah složilo u jednu imovnu občinu. U ostalom vrlo je dvojbeno, da li bi se spojba više občinah u jednu izvesti dala, ako se uvaži okolnost, da kod mnogih občinah, što bi se najsgodnije spojiti moglo u jednu imovnu občinu, nestoji šumski posjed jedne občine prama drugoj u nikakvu razmjerju, koja bi okolnost bez dvojbe bila najvećom zaprekom ustrojenju imovnih šumskih občinah.

Ad 4. Što se tiče segregacije i komasacije zemljistih primjećuje se, da se dotična osnova zakona u razpravi nalazi i ima izgleda, da će skorim doći na ustavno pretresivanje u saboru.

Ad 5. Predlog, da se radi širje naobrazbe šumarah osnuje u Zagrebu šumarska akademija, odpada tim, što je po saboru jur prihvaćen i na previšnju sankeiju već podnešen zakon o preustrojstvu kr. gospodarsko-šumarskoga učilišta u Križevcima, po kom nauk za šumare traje, ne kao dosele dvie, već tri godine, pa je prema tomu i naukovna osnova znamenito razširena. Osim toga primjećuje se, da je proračunom zemaljskim osiguran i jedan štipendij za šumarsku struku, o kom se sposobni mladići na visokih učevnih zavodih naobrazuju u svojoj struci.

Ad 6. Zaključak glavne skupštine, da hrvat.-slavonsko družtvu ima voditi šumarsku statistiku podpuno se odobrava i kr. zemalj. vlada spremna je družtvu ići na ruku, gdje bi god bilo potrebno njezino posredovanje kod sabiranja službenih podataka. Što se tiče podpore iz zemaljskih sredstvih, dvoji se, da bi kod sabiranja statističkih podataka moglo biti ikakovih povećih troškovih, a ako misli družtvu, da bi mu trebalo podpore za izdanje statistike, primjećuje se, da se sabrani materijal može predati statističkomu uredu ove zemalj. vlade, koji će taj materijal urediti, ter ga u svom godišnjem ljetopisu o zemaljskom trošku izdati.

Ad 7. Što se tiče napokon zaključka, da u svakom podžupanjskom odboru kr. zem. kulturnoga vieća budu po jedan šumar, primjećuje se, da je za to već providjeno sačinim zakonom ob ustroju vieća za zemalj. kulturu, koje se u smislu §. 2. zakona ima sastojati iz strukovnjaka za sve granе gospodarstva i šumarstva.

Konačno se priobćuje odboru uz svojevremeni povratak zahtijevana mnenja o naertu osnove novog šumskog zakona i to kr. finanč. zemalj. ravnateljstva, c. kr. vojnog glavnog zapovjedništva, gradovah Zagreba i Križevca, zatim županijah požeške, riečke, virovitičke, varaždinske, sriemske i križevačke, od koje potonje prileži i naert osnove zakona.

U Zagrebu, dne 23. siečnja 1877.

Za bana
kr. odjelni predstojnik:
Živković.

Br. 3427.

N a r e d b a

kralj. hrvat.-slavon.-dalmat. zemalj. vlade, odiel za unutarnje poslove *.

Upravljućemu odboru hrvatsko-slavonskoga
šumarskoga društva

Ovdje.

Na tamošnje izviešće od 3. studena 1876., kojim su ovamo predložena pravila hrvatsko - slavonsko - dalmatinskoga šumarskoga društva ujedno s izvadkom iz zapisnika prve glavne skupštine društva, držane dne 14. listopada 1876. u Zagrebu, odpisuje se upravljućemu odboru, da od strane ove kr. zemaljske vlade neima bitnijih prigovorah odobrenju predloženih pravilah do jedinoga naslova, kojim se je društvo zaključilo zvati.

U smislu ustanovah, sadržanih u pravilih toga društva, imalo bi se isto zvati hrvatsko-slavonsko-dalmatinskim šumarskim društвom, kojega se područje razprostire jednakim načinom na kraljevine Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju. U smislu ustanovah tih pravilah imali bi nadalje, kako zaključci glavnih skupštinah, tako i oni upravljućega društvenoga odbora, jednako obvezatnu moć, koli za članove i delegate iz Hrvatske i Slavonije, toli za one iz kraljevine Dalmacije.

* U smislu ove naredbe jesu društvena pravila izpravljena i po upravljućem odboru vis. zem. vlasti na potvrđenje već podnešena.

Ako se medjutim u očigled toga uvaži, da glede družtvah postoji u krijeosti za Hrvatsku i Slavonijuini (carski patent od 26. studenog 1852., z. vl. lista godine 1853. razdjel I. br. 4. str. 25) a za kraljevinu Dalmaciju opet ini zakon (Gesetz über das Vereinsrecht vom 15. November 1867., Reichs-Gesetz-Blatt Stück LVIII. Seite 377); ako se nadalje uzme u obzir, da glasom sada navedenih zakonah nadzor nad družtvom, dakle i nad šumarskim, u Hrvatskoj i Slavoniji vrši ova kr. zemaljska vlada, a u kraljevini Dalmaciji e. kr. namjestništvo; napokon, da Hrvatska i Slavonija za se, a opet Dalmacija za se sačinjava posebno upravno, jedno od drugoga neovisno područje: biva očito, da bi se obzirom na iztaknute sada okolnosti jedva mogla postići onda za razvoj družtvah toli potrebita jedinstvenost i suvislost kako u upravi i nadzoru, tako i u samu djelovanju družtva, ako bi se pridržale ustanove pravilah glede Dalmacije.

S razloga toga nalazi odrediti kr. zemaljska vlada, da iz naslova družvenoga ima izostati rieč „dalmatinsko“ u §. 1., i zatim rieč „Dalmacije“ u §. 3. lit. a i napokon u §. 24. lit. c rieč „dalmatinskoga“, — a pripušta se družtvu na volju, da se zove budi „hrvatsko-slavonskim šumarskim družtvom“, budi prema genetičkomu imenu naroda jednostavno „hrvatskim šumarskim družtvom“. Pri tom ipak nesmeta, da se družtvo, zvalo se ono hrvatsko-slavonskim, ili naprosto hrvatskim, služi na svom pečatu zemaljskim grbom, u kom se nalazi takodjer i grb kraljevine Dalmacije.

U ostalom ima primjetiti ova kr. zemaljska vlada, da od tih, jer se rieč „dalmatinsko“ izpušta iz družvenoga naslova, nimalo nesliedi, da bi hrvatsko-slavonsko šumarsko družtvo bilo nepristupno šumarom i prijateljem šumarstva iz Dalmacije, dočim niti postojeći propisi, kako za Hrvatsku i Slavoniju, tako i za Dalmaciju nigdje nebrane, da nebi u nazočnom slučaju šumari i prijatelji šumarstva iz Dalmacije mogli biti članovi i delegati hrvatsko - slavonskoga šumarskoga družtva. Primjera radi upozoruje se upravljujući odbor, da znanstveno-literarna družtva u Hrvatskoj imadu svojih članova i delegatah i po Dalmaciji, akoprem ta družtva nevode takodjer u naslovu ime „dalmatinsko“. Sličnim načinom moći će si hrvatsko-slavonsko šumarsko družtvo imenovati delegatah u Dalmaciji i po-brinuti se za to, da što više članovah u Dalmaciji k sebi prikupi. Osim naslova družvenoga imaju se u pravilih preuzeti još slijedeći izpravci:

U §. 13. alineji 1. ima doći izza rieči „Družvenoga“ rieč „pokrovitelja“, predsjednika itd. U alineji 2. istoga §. ima se izza rieči „Izbori“ uvrstiti isto tako rieč „pokrovitelja“.

U §. 24. ima se lit. *g* naprsto izostaviti, pošto je ista obzirom na preduću alineju pod slovom *f* suvišna.

Upravljujući odbor imati će u prednavedenom smislu na nazačenih mjestih pravila izpraviti, i ovamo ih u tri biljegovana čistopisa predložiti, ter ujedno točan njemački prevod pravilah priključiti. U tu svrhu vraćaju se upravljujućemu odboru predložena ovamo dva primjerka pravilah natrag u privitku, dočim se jedan primjerak ovdje pridržaje.

U Zagrebu, dne 6. ožujka 1877.

Ivan Mažuranić s. r

Razne viesti.

O utamanjivanju grabežljive zvjeradi. U svih predielih domovine naše, u gradjanskem dielu i u krajini, počinje grabežljiva zvjerad žiteljstvu mnoge štete, pa je uslijed toga naravski, da je istomu veoma neugodna.

Radi toga ima svaka vlada nastojati, da nagradami za ubijenu zvjerad te obćimi hajkami što više umanji te toli štetne četveronožce.

Naše obe vlade u tom poslu istina ne zaostaju, nu da uz sve to u nas ima još veoma mnogo glavne vrsti grabežljivaca t. j. vukovā, jest sasma pojmljivo; jer njih velika množ dolazi iz susjednih zemalja, naime iz Bosne i Hercegovine; a uz sve to su takove hajke, u kojih imade na prostranih lovištih sila ljudstva, žaliboze često bezuspješne, jer rijedko je možno u takovoj četi sastjećoj od neizvježbanih strielacā i hajkarā uzdržati red, mir i poslušnost.

I tako kurjak po staroj praktici obično pobegne, a da o strini liji ništa i ne spominjemo, koja svojom lukavošću, skitajuć se umakne.

Da pak uza sve to stanovnikom ipak za rukom podje umaniti te nepozvane goste, dokazuje to sliedeća autentična skrižaljka, u kojoj su naznačene i nagrade po vlasti podijeljene.

I z k a z

o ubijenoj grabežljivoj zvjeradi za vrieme od pet godinah, 1872—1876
i o nagradah podieljenih u tu svrhu u gradiškoj pukovniji.

Godina	Vukovi		Lisice	Divje mačke	Kune	Za nagrade izdani novac	
	stari	ml.					
Nagrade za ubijenu zvjerad	5 for.	2 for.	50kr.	50kr.	50kr.	for.	kr.
1872	15	56	129	34	11	274	—
1873	29	68	253	47	38	450	—
1874	19	40	264	39	117	385	—
1875	21	36	199	47	88	344	—
1876	13	56	145	11	26	268	—
1872—1876 ukupno	97	256	990	178	280	1721	—
Promjerno na godinu	19 $\frac{2}{5}$	51 $\frac{1}{5}$	198	35 $\frac{2}{5}$	56	344	20

Ovi grabežljivci utamanjeni su u okružju gradiške pukovnije za vrieme od pet godinah, na ime od 1872—1776 na razan način, i to na površini, koja obsiže 332.461 jutro; izmedju ostaloga ima u ovom obsegu 59.000 jutarâ pašnjakâ (grmljem obraštenih) i 105.000 jutarâ šume.

Odatle se vidi, da su najpovoljniji rezultati kod utamanjivanja mladih vukovâ; to je opet posljedicom toga, što pastiri i granicari dan na dan u šume polaze te ih marljivo pretražuju, a kod toga obično na čitava egra vukovâ nailaze.

Kao posljedicu zakona o lovnu stvorenoga na hrvatskom saboru godine 1870 — koji je podjedno krepostao za Krajinu — vidimo, kako se godine 1870 umanjuju skotovi; tim bo zakonom prilično je prestao slobodan lov, a skoro je i nestalo slobode nositi oružje.

Veoma je zanimivo znati razne načine, kojimi kurjak skonča. Ovdje da spomenem jedan slučaj, koji mi je pripovjedio očeviđac.

U njekom kraju, kojeg su vukovi prilično često polazili, dodje kući pod večer blago njekoga seljaka ranije i veoma uzrujano; iz te hrpe blaga nestalo je jednoga junca, koji se je uprezao pod kola u četvero. Mužka čeljad podje odmah, da potrazi izgubljeno blažće; nu toga večera bijaše im trud bezuspješan. Sljedećega jutra budu potražena sva poznata pašišta. Nakon dugoga preizkivanja nadju junca u njekom skrajnom dielu šume. Ali kakov bijaše?

Divljim pogledom i poniknute glave pritiskivaše vol svom silom svojih rogovâ vuka na njeku bukvu, koji je već davno pod tim pritiskom izdahnuo. Nu i vola, koji je pobjesnio, moradoše s mesta ubiti.

Tako je to živinče razbojnika već dan prije slučajno na bukvu prisnulo, te ga izprvice iz straha, a kašnje uslijed porodivšega se boja, više pustilo nije, i time zasvjedočilo, da je i vol kadkada kadar pobjediti vuka.

U Novoj Gradiški, mjeseca veljače 1877.

F. Zikmundovsky,
nadšumar.

Književnost. Nadšumar djakovačkog vlastelinstva gosp. Vatroslav Rački napisao je na hrvatskom jeziku dva dijelca u maloj osmini, jedno „o sjeći i naravnom pomladjivanju šumâ“ a drugo o „šumarskoj lučbi“. Obadva ova dijelca sastavio je pisac osobitom marljivošću točno i svakomu razumljivo, te se preporučuju šumarom i prijateljem šumarske struke za nabavljenje, jer će u njih dosta poučna i teoretična i praktična nači. Ciena je svakomu dijelu 50 nov., a tko jih želi imati, neka se izvoli obratiti na gospodina pisca u Djakovo.

Nadalje javljamo p. n. šumarskom občinstvu, da smo od koroškog šumarskog društva iz Cjelovca na slovenskom jeziku dvadeset primjeraka „kazala za dočenje telesuine okroglega, obtesanega i rezanega lesa, potem oglarskih kop v metrični meri“ dobili na razpačanje. Te toli potrebne skrižaljke u šumarskoj praksi daju nam u liepom razgovietnom tisku kockovni sadržaj šumarskih proizvodâ u metarskoj mjeri, te nemožemo propustiti, da jih svakomu nepreporučimo. Mogu se dobiti kod upravljujućeg odbora a ciena je 80 nov. a. v. po komadu.

Konačno se opaža, da je upravljujući odbor po članu i delegatu gosp. kralj. šumaru Germanu u Kutjevu zamoljen, naš družveni list uz zamjeru uredničtvu českog šumarskog lista „Ha j“ (Iv. Doležal u Kranovi kod Pardubicah u Českoj) pripozlati, što je odmah i učinjeno. Ujedno nam je gosp. delegat German priobedio, da uredničtvu pomenutog strukovnog lista namjerava „Deset zapoviedi šumarstva“ u ukrašenom aranđemenu formatu s njemačkim i českim tekstrom komad po 1 for. 50 nov. izdati, a bilo bi pripravno, ako se 100 naših članovâ na „Deset zapoviedi“ predbroji, iste takodjer i s hrvatskim tekstrom izdati i uz obaljenu cenu po 1 for. (u kojem mu dragu tekstu) po komadu prepustiti.

Ona p. n. gospoda članovi, žečeći se predbrojiti na „Deset zapoviedi šumarstva“, neka se izvole obratiti na gospodina družvenog delegata kralj. šumara Germana u Kutjevo.

— **Ukinuće slobodna lova u hrvat.-slavon. Krajini.** Glasom cesarske naredbe od 31. svibnja 1874., kojom je hrvat.-slavon.-dalm. zakonski članak XVIII. od godine 1870. o lovu i za hrvat.-slavon. Krajinu valjanim postao, ukinut je u tom predelu naše domovine do sada bivši slobodan lov.

Po 2. i 3. §. tog zakonskog članka stiže se pravo lova samo dozvolom, a ovlašteni su ga izvršavati posjednici vlastitog skopčanoga spoja zemljista od najmanje 200 katastralnih jutarâ ili obćine na prostoru, koji

nije pridržan prije rečenim posjednikom. Premda je taj zakon s nova uveden, može se ipak kazati, da se je do sada lov prilično povoljno iznajmio.

U 6 krajiskih okružjih izlučena su mjestnim obćinam ukupno 439 lovišta s površinom od 2,004.678 jutarâ a od tih su svega 404 lovišta s 1,894.399 jutarâ uz godišnji iznos od 2307 stot. 79⁵ novčića iznajmljena.

U 7 gradskih obćinah izlučeno je 8 lovišta s 39.704 jutra, od tih 7 s 35.250 jutarâ je uz godišnji najam od 323 stot. zakupljeno.

Nadalje posjeduju 7 imovnih obćina 208 lovišta s 302.950 jutarâ, a tih je 83 s 167.530 jutarâ uz godišnji zakup od 521 stot. 79 novč. iznajmljeno.

Šume, stoeće pod državnom upravom, podijeljene su na 252 lovišta i obsižu 717.263 jutra. U svemu je 180 lovišta s 471.138 jutarâ zakupljeno uz godišnju najamninu od 729 stot. i 95 nov. Godišnja zakupnina iznosi poprično po lovištu 4 stot. 5 nov. a na 1 jutro odpada 0¹⁵ novč. najamnine.

— **Promjene u šumarskom osoblju.** Gospodin obćinski šumar Milan Vurdelja nimenovan je kralj. šumskim procjenb. povjerenikom kod zemlj. katastra za sisacki kotar. Za šumare su nimenovani sljedeća gospoda: Renner Ante kod II. banske imovne obćine, Bezvoda Josip kod Sisačke obćine, Antel Milan kod gradskog poglavarstva u Zagrebu. Gospodin c. k. umirovljeni šumar Tauber Josip postavljen je opet u službu i dodijeljen glavnom zapovjedništvu u Zagrebu kao kraj. zem. upravnoj oblasti odielu za šumarstvo. Umro je: šumar Dragutin Moravetz kod kralj. šum. ureda u Belovaru.

— **Pismo nadšumara Račkija, uvršteno u Primorcu broj 39 od 1. travnja t. g.** Za pobliže razjasnenje tog lišta smatra si ovaj odbor za dužnost p. n. gospodi članovom i čitateljem našeg organa sljedeće u kratko priobćiti:

Pošto je šumarsko društvo u svojoj zadnjoj glavnoj skupštini većinom glasova zaključilo, šumarski list na hrvatski i njemački izdavati, što je i gospodinu Račkiju dobro poznato, nije umjestno bilo nakon 6 mjeseci proti izdavanju lista u njemačkom jeziku u javnom glasilu post festa nekim načinom prosvjedovati. Gospodin Rački mogao je to svrsi shodnije prigodom dođuće glavne skupštine motiviranim predlogom podnesti, a ne sada. Ako mu je pako tomu povod dao upravljajući odbor, zamoliv ga na jugu duniye za prevod njegove za šumarski list pri poslane razprave na njemački jezik, to se moramo tomu upravo čuditi. Gospodi članovom će biti poznato, da naše mladljano društvo materijalno dobro ne stoji, te s toga obavlja odbor sa sjedinjenimi silami sve poslove redakcije i administracije našeg lista bezplatno a to je i bio glavni uzrok što je odbor ponukalo pomenutog gospodina zamoliti, da njegovu razpravu na njemački prevede, imajući nuz ostalo i materijalni pravac društva pred očima, a odbor nije si niti pomisliti mogao, da će se toga radi gosp. Rački uvriedjen naći. Ako je u ostalom gosp. Račkiju nemoguće bilo razpravu na njemački prevesti te da nam ju je neprevedenu pripisao, bio bi se odbor uzprkos nagomilanim vlastitim poslovama u odboru su većim dijom državni šumarski činovnici, koji su u

svojoj službi dosta zabavljeni) sam pobrinuo za njemački prevod i gospodinu Raćkiju najvećom pripravnosću udovoljio, što je on pako bezobzirce propustio.

Provedba šumske segregacije u Krajini. Dioba šumâ dovršit će se još tečajem ovog ljeta u bivšoj ogulinskoj pukovniji i šume predati u upravu ogulinske imovne obćine. S razloga, što je od prije nužde u zastupstvo imovnih obćina u obće izabrati poštene, neporočne i samo za sveobči napredak zanzete a pri tom i poniešto intelligentne ljude, nemožemo ogulinskim političkim obćinam dosta preporučiti, da pri izboru svojih zastupnika za imovnu obćinu, koja se do skoro postaviti ima, dobro oči otvore, i sve obzire s rodbinskih, prijateljskih i ostalih međusobnih odnošajā na stran bace, te imajuć jedino dobar uspjeh sveobčeg vlastništva i blagostanje svih obćinā pred očima, neporočna, nesebična i poštena lica iz svoje sredine u zastupstvo pozovu. Dočim je nadalje upravljujući odbor imovne obćine, koji se iz sredine zastupstva bira, duša ciele imovne obćine; to valja i pri izboru odbora na dotična lica, kojim će se uprava u ruke povjeriti, pomnjiwo pazku imati.

U bivšoj otočkoj i ličkoj pukovniji rade svom marljivostju već s početka mjeseca travnja t. g. dotična mjestna povjerenstva za diobu šumâ.

U I. svežiću našeg organa obećanu podulju razpravu ob imovnih obćinah nismo sada radi pomanjkanja prostora doneti mogli, zato ćemo nastojati istu sigurno u dojdući svežići uvrstiti.

I m e n i k

p. n. gospode pravih i podupirajućih članova hrvat.-slavon. šumarskog družtva te i one gospode, koja su se na družveni časopis predbrojili, sa oznakom dosada za godinu 1877. uplaćenih svotâ.*

Pravi članovi.

Anderka Julio, c. kr. šumarnik 3 for. — Antel Milan, šumar 1 for. — Antolić Tomo, kr. kontr. lugar 5 for. — Agić Kosta, vježbenik 1 for. — Allamac de Napoleon, šumar — for. — Bezwoda Josip, šumar 1 for. — Bölein Dragutin, ravnatelj — for. — Bolkart Zdravko, šumar 1 for. — Bölein Koloman, šumar — for. — Bissel Julio, šum. mjernik 4 for. — Barić Gjuro, šumar 1 for. — Bogoević Tomo, šumar 7 for. — Bunjik Koloman, šumar 2 for. — Brnčić Ivan, šumar 1 fr. — Biskup Ferdo, šumar — for. — Bayer Gjuro, nadšumar — for. — Bartolović Tomo, c. k. nadlugar 2 for. — Butorac Josef, c. kr. nadlugar 2 for. — Božić Rafael, c. kr. nadlugar 2 for. — Brajković Stevo, c. kr. nadlugar 2 for. — Blažinić Franjo, lugar 5 for. — Barišić Pajo, šumar 3 for. — Banovčanin Aksencije, lugar 3 for. — Benaković Vinko, lugar 5 for. — Babić Ivan, lugar 5 for. — Čelija Antun, šumar 1 for. — Ćordašić Franjo, kralj. šum. izvjestitelj zemalj. vlade 1 for. — Cer-

* Kojekako promjene glede premještaja, časti itd. molimo da nam se u svoje vrieme priobće.

man Vatroslav, šumar 7 for. — Cebocý Dušan, šumarski vježbenik — for. — Čanić Antun, c. kr. nadlugar 2 for. — Cernek Mirko, posjednik — for. — Čehel Dragutin, nadšumar 5 for. — Chrvat J., šumar 5 for. — Demetrović Gjuro, šumar 1 for. — Dundjerović Ivo, šumar — for. — Dojković Vilim, šumarski vježbenik — for. — Durst Eduard, c. kr. nadz. procjen. 1 for. — Danhelovsky Adolf, šumarnik — for. — Daušek Dominik, nadlovac — for. — Danek Josip, šumar — for. — Derković Joso, podšumar — for. — Dobiaš Eugen, c. kr. šumar 3 for. — Doležal Franjo, šumar 5 for. — Ettinger Josip, kralj. šum. nadzornik kod katast. 7 for. — Fichtner Lavoslav, šumar 1 for. — Fugaj Jakov, kr. kontr. lugar 5 for. — Franjo Mijo, kr. kontr. lug. 5 for. — Forst Gjuro kralj. šum. procjen. povjerenik 1 for. — Fischbach Robert, šumarski vježbenik 3 for. — Fuzy Ivan, šumar 7 for. — Furlan Jakov, nadšumar 1 for. — Flusty Ivan, pristav — for. — Forkapić Simo, c. kr. nadlugar 2 for. — Fumis Paulo, c. kr. šum. povjerenik 3 for. — Filipović Živko, nadlugar 3 for. — Fürster Petar, vlast. šumarnik 5 for. — Faber Ferdo, šumar 5 for. — Grund Hugo, c. kr. šumarnik 7 fr. — Grošpić Ferdo, c. kr. šumar 3 for. — Glücksellig Ivan, šumar 1 for. — Grgurić Ivan, kr. lugar 5 for. — Herzel Eduard, nadšumar — for. — Herzel Adolf, šumar 4 for. — Hajek Bogoslav, nadšumar 7 fr. — Heil Ivan, kr. šumar 7 for. — Hottovy Gustav kr. šumar 7 fr. — Hlava Dragutin, profesor 1 fr. — Heldrich Josip, nadšumar — fr. — Hiebel Fr., šum. asistent — fr. — Hoyer Josip, pristav — for. — Hašić N., pristav — for. — Hausmann Vjekoslav, c. kr. šumar 3 for. — Horvath Geiza, c. kr. vježbenik 3 fr. — Heinz Gustav, šumar 3 for. — Hoop van der Ferdinand baron, c. kr. šum. procj. povjerenik 1 for. — Horvat Vojtjeh, šum. blagajnik 5 for. — Hrobač Josip, umirov. šumar 3 for. — Jaić Lavoslav — for. — Jerbić Ivan, c. kr. šumar 3 for. — Jotić Nikola, c. kr. nadlugar 2 for. — Jareš N., šumar 4 for. 38 novč. — Jalits Ignac, nadšumar 4 fr. — Jasika Nikola, mјernik 3 for. — Jakobovac Simo, lugar 5 for. — Kupecky Hinko, šumar — for. — Kučić Ivan, šumar — for. — Košćec Nikola, šumar 6 for. — Kollner Ivan, šumar — for. — Knobloch Pavao, šumar 1 for. — Korošec Autun, šumar 1 for. — Dr. Köröškenji Vjekoslav, kralj. ravnatelj šum. i gospod. zaveda 1 for. — Kiseljak Vladimir, professor 1 for. — Kadlecak Ivan, nadšumar — for. — Kreutz Josip, nadšumar — for. — Karafiat Eugen, mјernik — for. — Kolungjia Vasil, c. kr. nadlugar 2 for. — Kraus Gustav, kr. šumar 7 for. — Kovačina Adam, lugar 5 for. — Kurz Ivan, šumar 1 for. — Kordić Marko, lugar 3 for. — Kovačević Kosta, nadlugar 4 for. — Katulić Tomo, kralj. lugar 5 for. — Kolar Boltek, kralj. lugar 5 for. — Kuštan Mihaelj, kralj. lugar 5 for. — Kovačević Fraujo, kralj. lugar 5 for. — Kladarić Martin, lugar 5 for. — Kafka Dragutin, šumar. pristav 3 for. — Lippert Ivan, šumar 7 for. — Laksar Dragutin, šumar 3 for. — Lang Richard, šumar 1 for. — Losert Adolf, c. kr. šumar 5 for. — Ljevačić Andrija, nadlugar 4 for. — Lončarević Pajo, nadlugar 4 for. — Lentgeb Ostrivoj, lugar 5 for. — Makovicka Vatroslav, šumar 1 for. — Mallin Antun, šumar — for. — Mauka Dragutin, kralj. računovodja 7

for. — Mallin Virgil, nadšumar 1 for. — Marković Ivan, kralj, kontrol. lugar 5 for. — Marković Martin, kr. kontr. lugar 1 for. — Mažan Anton, šumar 1 for. — Mirčić Ivan, c. kr. nadlugar 2 for. — Malbohan Eduard, c. kr. nadšumar 3 for. — Momčilović Ivan, c. kr. nadlugar 2 for. — Milohnoja Petar, c. kr. nadlugar 2 for. — Magdić Šaban, c. kr. nadlugar 2 for. — Mikešić Mijo, c. kr. šumar 5 for. — Mrazović Franjo, lugar 5 for. — Mavrenović Vojin, pisar 3 for. — Markač Martin, kralj, kontrolni nadlugar 4 for. — Maras Nikola, kralj, lugar 5 for. — Matiević A., lugar 5 for. — Mazalović Josip, lugar 5 for. — Novak Ljudevit, šum. prist. — for. — Nemčić Slavoljub, nadšumar 7 for. — Nimsch A., šumar — for. — Nikman Emil, c. kr. šumar 3 for. — Nikić Dragutin, lugar 3 for. — Obradović Milan, šumar 1 for. — Ostojić Božo, nadlugar 3 for. — Pausa Gustav, nadšumar 5 for. — Pichler Gjuro, c. kr. nadšumar 5 for. — Pilz Vjekoslav, nadšumar 5 for. — Pokorný Josip, nadšumar 6 for. — Pavić Dragutin, žup. nadšumar 3 for. — Petanjek Franjo, šumar 1 for. — Pintarić Pajo, posjednik — fr. — Pribanić Franjo, c. kr. šum. blagajnik 3 fr. — Pfeiffer Franjo, c. kr. šum. vježbenik 3 fr. — Pavelić Franjo, c. kr. nadlugar 2 for. — Pernar Ivo, lugar 5 for. — Paraga Miško, lugar 5 for. — Prelić Gjoko lugar 3 for. — Prokić Makso, šumar 3 fr. — Pohl Slavoljub, kr. šumar 1 fr. — Rossipal Franjo, šumanik 1 for. — Rački Vatroslav, nadšumar — for. — Riemer Vladislav, šumar 2 for. — Radošević Mio, šumar 2 for. — Ringl Ivan, šumar. upravlј. 2 for. — Rosa Konrad, šumar — for. — Riedler Gustav, c. kr. šumar 3 for. — Roknić Nikola, c. kr. nadlugar 2 for. — Ribarić Josip, lugar 5 for. — Rotkvić Franjo, lugar 5 for. — Renner Anton, šumar 4 for. — Rabadjia Martin, kralj. lugar 5 for. — Radotić Petar, lugar 5 for. — Rugašević Ferdo, lugar 5 for. — Raketić Joso, nadlugar 5 for. — Šranković Anton, c. kr. šum. ravnatelj 4 for. — Sandtner Adalbert, nadšumar 1 fr. — Sieber Ferdinand, šumar — fr. — Sudarevac Hugo, šumar — fr. — Stary Wencel, šumar 4 for. — Stein Ljudevit, ravnatelj dobarā 1 for. — Stražak Hinko, c. kr. šumar 3 for. — Schmidt Dragutin c. kr. šumar 3 for. — Srnka Dragutin, posjednik 1 for. — Šklebar Simo, šumar 7 for. — Šmidinger Josip, nadšumar — for. — Seneković Mio, aktuar — for. — Španić Martin, računovodja 4 for. — Šlamec Franjo, šumar 1 for. — Soretić Anton, kr. šumarnik 5 for. — Šapper Julijo, šumanik — for. — Škulj Anton, šumar — for. — Stauber Josip, šumar 1 for. — Snaidarek Josip, šumar 1 for. — Scheringer Antun, pristav — for. — Schwarzenfeld Robert vitez, c. kr. šumarski vježbenik 3 for. — Sučević Andrija, protustavnik 3 for. — Strepacý Matija, nadlugar 4 for. — Škrljac Simo, nadlugar 4 for. — Stivić Marijan, nadlugar 4 for. — Stević Gjuro, nadlugar 4 for. — Stanković Petar, kralj. lugar 5 for. — Sacher Josip, šumar 5 for. — Skornjak Franjo, šum. vježbenik 5 for. — Stehus Josip, šum. protustavnik 3 for. — Tausig Gustav, posjednik — for. — Tropper Ivan, šumar 7 for. — Tomić Antun, c. kr. šumarnik 3 for. — Turković Josip, šum. kancelist 2 for. — Tauber Josip c. kr. šumar 4 fr. — Tucaković Marko, lugar 5 fr. — Unger Skender, šumar — fr. — Urban Josip, c. kr. šumar 5 for. — Vurdelja Milan, šumar 1 for. — Vr-

banić Mijo, c. kr. šumar nadzornik 7 fr. — Verner Vilim, nadšumar — fr. — Viethe Edmund, kr. šumarnik 7 for. — Vasiljević Vladimir, c. kr. šumar 3 for. — Vichodil Vlastimir, tajnik gospod. družtva 7 for. — Vsetečka Adalbert, šumar — for. — Vuković Dane, c. kr. nadlugar 2 for. — Vlajisljević Petar, c. kr. nadlugar 2 for. — Würth Eduard, kralj. šumar 7 for. — Vincenović Grga, protustavnik 3 for. — Vincetić Blaž, lug. vježb. 5 for. — Weichinger Leopold, šumar 5 for. — Zinkmundovski Ferdo, nadšumar 4 for. — Zobundija N., šumar 3 for. — Zelinka Antun, c. kr. šumarnik 5 for. — Zubović Stjepan, kralj. lugar 5 for. — Zubović Ante, lugar 5 for.

Ukupno 226 pravih članovâ.

Podupirajući članovi.

Audrašević Krunoslav, učitelj — for. — Baćić Antun, drvotržac — for. — Blažić L., drvotržac — for. — Bubanović Julijo, kralj. veliki župan 6 for. — Ciotti Josip, poreznik — for. — Dražić Josip, nadp. odbornik 5 for. — Eltz grof, veleposjednik 25 for. — Filipović Ferdo, župnik — for. — Felić Simeon, drvotržac — for. — Hirsch L., trgovac 10 for. — Jung Adolfo, drvotržac — for. — Janković Julio grof, vlastelin 12 for. — Jagodić Mijo — for. — Kajganović N., građonačelnik 5 for. — Kuković pl. S., vlastelin 10 for. — Kratofil Mato, drvotržac — for. — Kovačić Eduard, trgovac — for. — Mihaljević Josip, nadbiskup — for. — Mance Jače — for. — Mauthner R., vlastelin — for. — Mirković Kosta 1 for. — Nugent Arthur grof, c. kr. pukovnik i komornik — for. — Obćina imovna petrovadinska 20 for. — Obćina imovna gjurgjevačka 20 for. — Pakrac vlastelinstvo — for. — Plavšić K., drvotržac 5 for. — Raić Joco, drvotržac 5 for. — Schönbucher Alex., ravnat. rud. tvor. — for. — Strossmayer Juraj Josip, biskup — for. — Stillfried Rudolf, barun 5 for. — Švrljuga Stipe, trgovac 1 for. — Tomrlin Engelbert, mjernik — for. — Tomac Joško, trgovac 1 for. —

Ukupno 34 podupirajuća člana.

Predbrojnici.

Boban Samoilo, lugar 1 for. 50 novč. — Bedaković Simo, lugar 3 for. — Brodska imovna obćina šumarija Trnjane 4 for. — Brodska imovna obćina šumarija Černa 4 for. — Brodska imovna obćina šumarija Vrbanje 4 for. — Bašianec Gjuro, lugar 1 for. 50 novč. — Blažeković Josip, lugar 1 for. 50 novč. — Blažeković Stjepan, lugar, 1 for. 50 novč. — Borković Jandre, lugar 3 for. — Ćolig Petar, lugar 1 for. 50 novč. — Crevar Kuzman, lugar 3 for. — C. kr. namjestničko vjeće Zadar 5 for. — Čorak Mate, lugar 3 for. — Čopp Franjo, lugar 3 for. — Dorčec Gjuro, lugar 1 for. 50 novč. — Dećina Josip, lugar 1 for.

50 novč. — Damjanović Ljubomir, lugar 1 for. 50 novč. — Delić Dimitrija 1 for. 50 novč. — Delić Vujo, lugar 3 for. — Dragičević Dane 3 for. — Diklić Arsenije, lugar 3 for. — Dubravčić Franjo, lugar 3 for. — Dujmović Franjo, lugar 3 for. — Fuček Martin, lugar 1 for. 50 novč. — Francetić Marko, lugar 3 for. — Gjureković Luka, nadlugar 1 for. 50 novč. — Gaži Ivo lugar 1 for. 50 novč. — Grba Simo, lugar 1 for. 50 novč. — Gašparić Jandro, lugar 3 for. — Gvozdanić Manojlo, lugar 1 for. 50 novč. — Glavaš Ivan, lugar 3 for. — Grozdanić Stanko, lugar 3 for. — Galović Ignac, lugar 1 for. 50 novč. — Hanžeković Niko, lugar 1 for. 50 novč. — Hunjek Martin, lugar 1 for. 50 novč. — Horvatić Ivan, lugar 3 for. — Hinić Vujo, lugar 3 for. — Herkalović Dane, lugar 3 for. — Hajduković Demetrija, c. kr. Ingar 1 for. 50 nv. — Jakopović Stiepan, nadlugar 1 for. 50 novč. — Jović Joso, lugar 1 for. 50 novč. — Jurić Mirko, lugar 3 for. — Janković Ivo, lugar 3 for. — Jerbić Ambroz, lugar 3 for. — Jurčić Martin, lugar 3 for. — Kos Martin, lugar 1 for. 50 novč. — Kranjec Mijo, lugar 1 for. 50 nv. — Kuček Josip, lugar 1 for. 50 novč. — Kolarec Petar, lugar 1 for. 50 novč. — Kovačević Akse, lugar 1 for. 50 novč. — Krainčević Jovo, lugar 3 for. — Kovačević Ivan, lugar 3 for. — Katalinić Ivan, lugar 3 for. — Krnjak Mate, lugar 1 for. 50 novč. — Lauš Benedikt, lugar 1 for. 50 novč. — Ljubinković Gjorgje, lugar 1 for. 50 novč. — Lončarević Vinko, lugar 1 for. 50 novč. — Maleković Lovre, nadlugar 1 for. 50 novč. — Maleković Jakov, lugar 1 for. 50 novč. — Marinčić Stjepan, lugar 1 for. 50 novč. — Maleković Ivan, lugar 1 for. 50 nv. — Mijušković Arkadije, lugar 1 for. 50 novč. — Marković Novak, lugar 1 for. 50 novč. — Marošević Nikola, lugar 1 for. 50 novč. — Miškulic Adam, lugar 3 for. — Matiević Stevo, lugar 1 for. 50 novč. — Medarac Matija 1 for. 50 novč. — Nicić Paškal, lugar 1 for. 50 novč. — Nećak Ilija, nadlugar 3 for. — Narančić Petar, nadlugar 3 for. — Narančić Stevo, nadlugar 3 for. — Nećak Aleksa, lugar 3 for. — Nikšić Tomo, lugar 3 for. — Orešković Ivan, lugar 3 for. — Orešković Tomo, lugar 3 for. — Predragović Martin, lugar 1 fr. 50 novč. — Popara Kosta, lugar 1 for. 50 novč. — Palić Ivo, lugar 3 for. — Plavšić Stefan, lugar 1 for. 50 novč. — Prokopljević Milan, lugar 1 fr. 50 — Puhalo Vuksa, lugar 3 for. — Radinović Mate, lugarski zamjenik 1 for. 50 nv. — Remenarić Josip, lugar 1 for. 50 novč. — Rašeta Niko, lugar 1 fr. 50 novč. — Ranitović Stefan, lugar 1 for. 50 novč. — Radovanović Stefan, lugar 1 for. 50 novč. — Rukavina Dane, lugar 3 for. — Rončević Dujo, lugar 3 for. — Špoljarić Jandre, kralj. lugar 3 for. — Smrček Andro, lugar 1 for. 50 novč. — Sović Gjuro, lugar 1 for. 50 nv. — Sivec Mirko, lugar 3 for. — Somborac Todor, lugar 1 for. 50 novč. — Šuvaković Stefan 1 fr. 50 novč. — Schäfer Josip, lugar 3 for. — Srkotić Filip, lugar 3 for. — Slavković Ivan, lugar 3 for. — Smolić Mato, lugar 1 for. 50 novč. — Trninić Bartol, nadlugar 3 for. — Tačač Paval, lugar 1 for. 50 novč. — Terović Tomo, lugar 3 for. — Tomasić Stefan, lugar 1 for. 50 novč. — Uzelac Vujo, lugar 3 for. — Vedrić Mato, nadlugar 1 for. 50 novč. — Vinković Bolto, lugar 1 for.

50 novč. — Vugrinović Ivo, lugar 3 for. — Vasić Jelesije, lugar 1 for. 50 novč. — Vuksan Janko, nadlugar 3 for. — Vukadinović Mile, nadlugar 3 for. — Vukovojac Danilo, nadlugar 3 for. — Vukelić Josip, nadlugar 3 for. — Vračić Josip, lugar 1 for. 50 novč. — Vukelić Stevo, lugar 1 for. 50 novč. — Živković Ivan, lugar 3 for. — Zebić Mato, lugar 3 for.

Ukupno 116 predbrojnika.

Stanje družtvene blagajne.

Primitak do 15. svibnja 1877	1124 st. 36 nv.
Izdatak	505 st. 72 nv.
Ostatak	618 st. 64 nv.

i to:

u gotovini	549 st. 58 nv.
----------------------	----------------

u zaostatcih:

po smrti bivseg tajnika Vladoje pl. Köröš-kenija ostade još nenadoknadjeno . . .	57 st. 56 nv.
--	---------------

Gospodi članovom :

Gjuri Forstu	4 st. 50 nv.
Alfredu Wollmannu	2 st. 50 nv.
Albertu Paupiè-u	4 st. 50 nv.

ukupno . 11 st. 50 nv. prigodom družtvenog izleta iz blagajne posudjeno a još do sada nepovraćeno.

Svota zaostatakā 69 st. 06 nv.

Cini ukupno gore označeni ostatak 618 st. 64 nv.

Ona p. n. gospoda članovi i prijatelji šumarstva, želeći sudište učiniti kod glavne skupštine hrvat.-slavon. šumarskog družtva, koja će se pod jesen t. g. u Osieku obdržavati, pozivaju se ovim najuljudnije, da o tom obaviste ovaj upravljujući odbor najdulje do konca lipnja t. g., da se glede obalenja vozarine dotična upravna ravnateljstva željeznica i parobrodarstva zamoliti i o tom ona gospoda, koja se prijave, odayle pravodobno obznaniti mogu. Razumjeva se samo po sebi, da će se svakom pojedinom preko delegata prije priposlati program ob obdržavajućoj skupštini u smislu ustanovā družtvenih pravilâ.

Konačno upozorujemo opetovano onu p. n. gospodu članova, koji do sada svoje družtvene prinose uplatili nisu, da izvole čim prije to učiniti, jer šumarsko družtvo ima zbilja mnogo novčanih zaostatakâ, a svakomu je dobro znano, da se bez pripomoći članovâ družtvenim svrham odgovoriti neda.

Uime upravljujućeg odbora.

Predsjednik:
Ante Tomić.

Tajnik:
Mijo Urbanic.

Uredničtvo i naklada hrv.-slav. šumarskog družtva. — Tisak C. Albrechta.
